

**Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Civilinės teisės ir civilinio proceso katedra**

Daivos Garbaliuskaitės,
V kurso, komercinės teisės
studijų atšakos studentės

Magistro darbas

Akcijų įkeitimas: teisinio reglamentavimo problemos

Vadovas: doc. dr. Andrius Smaliukas

Recenzentas: lekt. Gintautas Bartkus

Vilnius 2007

Turinys

1. Įžanga.....	3
1. Įkeitimo teisinė prigimtis	6
1.2 Akcijos kaip įkeitimo objektas.....	9
2. Įkeitimo teisės atsiradimas. Įkeitimo sutartis.....	16
2.1 Įkeitimo sutarties ir atpirkimo sandorių santykis.....	24
3. Disponavimas įkeistomis akcijomis.....	29
4. Įkeitimo teisės pabaiga.....	33
4.1 Įkeistų akcijų realizavimas.....	35
4.2 Akcijų įkeitimas ir balsavimo teisė.....	40
Išvados	44
Literatūros sąrašas.....	46
Santrauka.....	50
Summary	52
Priedas Nr. 1.....	54
Priedas Nr. 2.....	55
Priedas Nr. 3.....	56

1. Įžanga

Temos aktualumas

Plečiantis komerciniams santykiams bei didėjant civilinei apyvartai, įkeitimas, kaip prievolių įvykdymo užtikrinimo priemonė, užima itin svarbią vietą užtikrinant finansų rinkų dalyvių ekonominį stabilumą, tinkamą ir savalaikį tarpusavio sutartinių įsipareigojimų vykdymą, efektyvią verslo plėtrą bei sisteminių verslo rizikos valdymą. Kadangi vertybinių popierių rinka yra viena iš aktyviausiai besivystančių šiuolaikinių realiųjų, labai svarbu susipažinti su finansinių reikalavimų užtikrinimo priemonėmis, kurios įkaito turėtojai suteikia galimybę efektyviai patenkinti savo kreditorinius reikalavimus iš tam tikro apibrėžto turto. Akcijos, kaip viena iš vertybinių popierių rūšių, yra likvidi finansinė priemonė, praktikoje puikiai pritaikoma kreditorinei rizikai mažinti, todėl labai svarbu išsiaiškinti, kaip specifinis akcijų įkeitimo reglamentavimas įtakoja šiuolaikinių finansų rinkų dalyvių poreikius.

Darbo tikslai

Kadangi akcijų įkeitimas yra praktikoje gana plačiai taikomas tarp finansų rinkų dalyvių, pagrindiniai šio darbo tikslai yra atskleisti akcijų, kaip vertybinių popierių, įkeitimo teisinės prielaidas; išanalizuoti reikalavimų įkeitimo sutartčiai reikšmę bei tokios sutarties sudarymo ypatumus; išsiaiškinti disponavimo įkeistu turtu turinį bei apimtį; sutelkti dėmesį ties įkeistų akcijų realizavimo klausimais; akcijų įkeitimo institutą susieti su teise balsuoti visuotiniame acinininkų susirinkime; palyginti akcijų įkeitimo sutarties galimybes su atpirkimo sandoriais.

Tyrimo objektas

Darbe bus siekiama išanalizuoti akcijų įkeitimo instituto sampratą, atkreipiant dėmesį į atskiras akcijų rūšis bei klases. Kadangi šiuolaikinėse finansų rinkose pastebimas vertybinių popierių dematerializacijos procesas, bus stengiamasi išskirti tiek materialiu, tiek nematerialiu akcijų įkeitimo ypatumus. Taip pat bus siekiama atskleisti įkeitimo

instituto pritaikomumą vertybinių popierių rinkai, atkreipiant dėmesį į probleminius įstatyminio reglamentavimo aspektus. Nors Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas numato du įkeitimo atsiradimo pagrindus – pagal sutartį ir pagal įstatymą, – darbe pagrindinis dėmesys bus skirtas sutartiniam akcijų įkeitimui, kadangi praktikoje įstatiminis įkeitimas yra gana retai pasitaikantis reiškinys, jo praktinė reikšmė civilinių teisinių santykių dalyviams yra akivaizdžiai mažesnė. Darbe bus pristatyta akcijų įkeitimo sutarties šalių galimybė disponuoti įkeitimo objektu iki sutarties įvykdymo, atkreipiant dėmesį į galimus apribojimus bei praktikoje galinčias iškilti dėl to problemas. Be to, bus siekiama atskleisti atskleisti akcijų įkeitimo sutarties pabaigos pagrindus, pabrėžiant kreditoriaus (įkaito turėtojo) pirmumo teisę nukreipti išieškojimą į skolininko turtą esant priverstinio vykdymo atvejui. Taip pat bus plačiau analizuojama akcijų realiavimo tvarka bei įtaka balsavimo teisei visuotiniame akcininkų susirinkime, kaip vienos iš pagrindinių neturtinių akcininkų teisių.

Tyrimo metodai

Aukščiau iškeltiems tikslams paiekti, šiame darbe bus naudojami įvairūs tyrimo ir teisinės analizės metodai:

- 1) Istorinis – darbe bus siekiama atskleisti įkeitimo instituto vystymosi raidą iki šių dienų, apžvelgiant skirtingus laikotarpius su jiems būdingais bruožais. Šis metodas taipogi leis suprasti, kaip keitėsi civilinės apyvartos objektų, galimų įkeisti, samprata bei apimtis;
- 2) Ekonominės analizės – šis metodas leis įsigilinti į įkeitimo sutarties šalių galimus naudingo elgesio modelius esant skirtingoms įkeitimo sutarties variacijoms, taip pat galimas finansines pasekmes;
- 3) Sisteminės analizės – šiame magistriniame darbe bus analizuojama situacija, Lietuvoje galiojus ankstesniems teisės teisės aktams, reglamentuojantiems įkeitimo santykius, sistemiškai lyginant su tais, kurie galioja dabar, pabrėžiant jų esminius skirtumus;
- 4) Kokybinės analizės – šis metodas iš esmės bus panaudotas pateikiant dabar galiojančių teisės aktų vertinimą bei pasiūlymus, kaip akcijų įkeitimo institutas

galėtų būti pagerintas ateityje, siekiant efektyviau užtikrinti sutarties šalių tarpusavio santykių stabilumą.

5) Precedentinis – aptariami svarbiausi Lietuvos teismų sprendimai bylose, susijusiose su akcijų įkeitimu, tiek su įkeitimo institutu atskirai.

Be jau paminėtų metodų, darbe taip pat bus naudojami lingvistinis, lyginamasis, sintezės bei apibendrinimo metodai.

Darbo originalumas

Vertybinių popierių tematika darosi vis aktualesnė šiuolaikinėje literatūroje. Pastaraisiais metais Lietuvoje buvo apgintos kelios disertacijos, nagrinėjančios panašias temas: J. Kiršienės „Finansinio turto problema nuosavybės teisės doktrinoje ir praktikoje“ bei K. Laurinavičiaus „Nematerialiųjų vertybinių popierių teisinė prigimtis ir jų panaudojimas prievolių vykdymui užtikrinti“. Galima teigti, jog šiuose darbuose buvo daugiau koncentruojamasi apskritai į galimybę disponuoti vertybiniais popieriais kaip civilinių teisių objektais, neišskiriant akcijų ir nepabrėžiant akcijų įkeitimo ypatumų, todėl, darbo autorės nuomone, šio magistrinio darbo tema yra gana aktuali bei nauja teminiu požiūriu.

Šaltiniai

Atsižvelgiant į tai, jog akcijų įkeitimo institutas teisinėje literatūroje nėra plačiai reglamentuojamas, šiame magistriniame darbe bus naudojami tokios šaltinių rūšys: 1) norminė literatūra. Svarbiausiais norminiais teisės aktais, reglamentuojančiais vertybinių popierių įkeitimą, laikytini Direktyva dėl susitarimų dėl finansinio įkaito, Civilinis kodeksas, Vertybinių popierių įstatymas, Finansinio užtikrinimo susitarimų įstatymas, Finansinių priemonių rinkų įstatymas, taip pat įvairios Vertybinių popierių komisijos patvirtintos taisyklės; 2) specialioji literatūra. Darbe bus analizuojamos įvairios teisės teoretikų publikacijos periodiniuose moksliniuose leidiniuose bei monografijos, kuriose aptariama įkeitimo teisinė prigimtis ir vertybinių popierių cirkuliacijos rinkose problemos; 3) teismų sprendimai. Atsižvelgiant į Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktiką, bus siekiama atskleisti jo poziciją akcijų įkeitimo aspektu.

1. Įkeitimo teisinė prigimtis

Turto įkeitimo prielaidos buvo žinomos dar senovės Babilone. Pagal Hamurabio teisyną, kreditorius turėjo teisę sedėti skolininko lauke, kol šis grąžins skolą, kadangi skolininkas pateikdavo garantiją savo lauko sklypu.¹ Plėtojantis prekybiniams ryšiams tarp metropolijų ir kolonijų bei atskirų šalių, didėjo paskolų ir hipotekinio kredito poreikis, nes kiekvienas kreditorius norėjo gauti kuo tvirtesnes garantijas dėl skolos grąžinimo sutartu laiku.²

Nemažai vietos įkeitimui buvo skirta ir žymiausiuose viduramžių Lietuvos teisės šaltiniuose – 1529m., 1566m. ir 1588m. Lietuvos Statutuose. Pirmojo Lietuvos Statuto 10 skyriuje „Apie dvarus, kurie įskolinti, ir apie užstatus“ buvo numatyta galimybė įkeisti tiek nekilnojamuosius, tiek kilnojamuosius daiktus. Įkeičiant kilnojamąjį daiktą, šalis galėjo susitarti, kad, laiku negrąžinus skolos, jis pereis kreditoriaus nuosavybėn. Gindamas skolininko interesus, šis Statutas reglamentavo ir daikto perįkeitimą: jei kas jam užstatytą daiktą įkeisdavo kitam didesnei sumai, tai daikto savininkas galėjo susigrąžinti įkaitą sumokėjęs antriniam kreditoriui tik savo paskolos rašte numatytą sumą, likusios sumos kreditorius galėjo reikalauti tik iš svetimą daiktą įkeitusio asmens³.

Prievolių įvykdymo užtikrinimo institutas Lietuvoje sovietmečiu iki pat nepriklausomybės atkūrimo buvo retai tetaikytas, kadangi tuo laikotarpiu privatinė nuosavybė buvo smarkiai apribota: „žemė, jos gelmės, vandenys ir miškai yra išimtinė valstybės nuosavybė ir suteikiami tik naudotis. Valstybei priklauso pagrindinės gamybos priemonės pramonėje, statyboje ir žemės ūkyje, transporto ir ryšių priemonės, bankai, valstybės įsteigtų prekybos, komunalinių ir kitokių įmonių turtas, pagrindinis miestų butų fondas, taip pat kitas turtas, būtinas valstybės uždaviniams įgyvendinti“⁴. Nors jau senajame 1964m. Civiliniame kodekse toks teisinis institutas ir buvo numatytas, tačiau dėl nepakankamo kodekso pritaikymo rinkos ekonomikos sąlygoms ir neefektyvaus pačių prievolių įvykdymo užtikrinimo būdų veikimo, praktikoje nebuvo įmanoma racionaliai

¹ Buškevičiūtė, E. *Kreditingumas ir jo ivertinimas*. Sąskaitų, 1994, Nr. 1, p.5.

² BUŠKEVIČIŪTĖ, E.; MAČERINSKIENĖ, I. *Finansų analizė*. Kaunas: Technologija, 1999, p. 164.

³ Baranauskas, E. *Įkeitimo teisinis reguliavimas: daktaro disertacija*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2002, p. 27.

⁴ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (negalioja nuo 2001m. liepos 1d.) (Valstybės Žinios, 1964, Nr. 19-138). 98 straipsnis.

išvegti neigiamų kredito rizikos padarinių ekonomikai. Taigi privatinė nuosavybė buvo neigiama ir įketimas taikomas labai ribotai.

Pasikeitus politinei situacijai, atkūrus Lietuvos Respublikos nepriklausomybę, prasidėjo radikali politinės reformos, sąlygojusios ūkio sistemos grįžimą prie rinkos ekonomikos principų. Tai sudarė galimybę plėstis komerciniams santykiams, didėti civilinės apyvartos apimtims, todėl buvo labai svarbu užtikrinti efektyvią verslo plėtrą, rinkos stabilumą bei veiksmingą ekonomikos augimą. Prievolių įvykdymo užtikrinimo institutas ir buvo viena iš svarbiausių teisinių priemonių bandant pasiekti minėtus tikslus, t.y. garantuoti patikimą komercinės apyvartos sistemą.

Praktika rodo, kad beveik kiekviename kreditiniame sandoryje egzistuoja kreditinės rizikos elementas, t.y. pačios paskolos negražinimas, procentų neapmokėjimas, paskolos ir procentų gražinimo terminų pažeidimas. Vadinasi, norėdami gauti naudos, tiek kredito davėjas, tiek gavėjas, turi mokėti pagrįsti kreditinį sandorį bei įvertinti kreditinės operacijos efektyvumą.

Būtent prievolių įvykdymo užtikrinimas ir yra vienas pagrindinių būdų, suteikiančių daugiau pusiausvyros sutarties šalių santykiams. Tai įstatymo numatyta civilinė teisinė priemonė, skatinanti skolininką įvykdyti prievolę kreditoriaus naudai, pridedant pagal įstatymą arba susitarimą prie pagrindinės prievolės papildomą (išvestinę) prievolę.⁵ Atitinkamai prievolės įvykdymo užtikrinimo būdai gali būti apibūdinti kaip specialios, papildomos priemonės, taikomos ne visoms, o tik toms prievolėms, kurioms tokia sąlyga specialiai yra numatyta įstatymo arba šalių susitarimu.

Prievolių įvykdymo užtikrinimo esmė yra ta, kad, skolininkui neįvykdžius arba netinkamai įvykdžius prisiimtą prievolę, kreditoriui atsiranda papildoma turtinio pobūdžio priemonė paveikti skolininką, kad jis tinkamai įvykdytų tai, ką privalėjo įvykdyti pagal įstatymą arba sutartį.

Šiuolaikiniai prievolių įvykdymo užtikrinimo teisiniai mechanizmai buvo įtvirtinti naujajame Lietuvos Respublikos Civiliniame kodekse (toliau – Civilinis kodeksas)⁶. Jo 6.70 straipsnyje įtvirtinta, jog pagal sutartį arba įstatymus prievolių įvykdymas gali būti

⁵ Juodka, R. *Hipotekos reikalavimo perleidimo teorinės ir praktinės problemos*. Justitia, 2002, Nr. 1-2, p.9.

⁶ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. Valstybės Žinios, 2000, Nr. 74-2262.

užtikrinamas netesybomis, įkeitimu (hipoteka), laidavimu, garantija, rankpinigiais ar kitais sutartyje numatytais būdais. Šiomis priemonėmis gali būti užtikrinami tiek esami, tiek būsiami skoliniai įsipareigojimai. Reikia pasakyti, kad „savo prigimtimi įkeitimas yra ypatingas prievolių užtikrinimo būdas tiek savo apimtimi, tiek turiniu. Netesybos, laidavimas, garantija ir rankpinigiai yra prievolinės teisės institutai, o abiemis įkeitimo formoms – įkeitimui ir hipotekai – yra nustatytas teisinis daiktinių teisių režimas“⁷.

Taigi įkeitimas (angl. – *pledge*), kaip vienas iš prievolių užtikrinimo būdų, yra esamo ar būsimo skolinio įsipareigojimo įvykdymą užtikrinantis kilnojamojo daikto ar turtinių teisių įkeitimas, kai įkeitimo objektas perduodamas kreditoriui, trečiajam asmeniui ar paliekamas įkaito davėjui.

Savo esme šis teisinis institutas yra gana artimas hipotekai, kadangi įkeitimo, kaip ir hipotekos, tikslas yra išskirti konkretų nuosavybės objektą iš bendros skolininko ar trečiojo asmens turto masės ir apsunkinti jį daiktine teise kreditoriaus naudai, siekiant užtikrinti tinkamą pagrindinės pinigines prievolės įvykdymą. Tačiau teisiniu požiūriu įkeitimas turi gana daug skirtumų nuo hipotekos:

- 1) hipotekos objektu gali būti tik nekilnojamieji daiktai, kurie yra neišimti iš civilinės apyvartos, registruojami viešame registre ir kurie gali būti pateikti parduoti viešose varžytynėse. Tuo tarpu įkeitimo objektu gali būti kilnojamieji daiktai bei turtinės teisės (pavyzdžiui, nuomos teisė), išskyrus tokias, kurios išimtinai susijusios su įkeičiamo daikto savininko asmenybe ar kurias draudžia perleisti įstatymai ar sutartis;
- 2) hipotekos objektas visada paliekamas skolininkui ar kitam daikto savininkui, o įkeitimo atveju sutarties šalys yra laisvos susitarti, kaip pasielgti: įkaitą perduoti kreditoriui, trečiajam asmeniui ar palikti įkaito davėjui.
- 3) skirtinga ir išieškojimo iš įkeitimo ir hipoteka įkeisto turto tvarka⁸.

Lyginant šias dvi prievolių įvykdymo užtikrinimo priemones, akivaizdu, jog galimų įkeisti objektų įvairovė yra kur kas platesnė paprasto įkeitimo atveju nei hipotekos. Užtikrinant prievolių įvykdymą įkeitimu galima apsunkinti iš esmės bet

⁷ Baranauskas, E. *Įkeitimo teisinė prigimtis*. Jurisprudencija, 2002, Nr. 24(16), p.127.

⁸ JUODKA, R. *Teisinės kredito rizikos mažinimo priemonės*: monografija. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2006, p.73-74.

kokius kilnojamuosius daiktus, jeigu iš jų galima išieškoti ir jie nėra įkeisti hipoteka kartu su nekilnojamuoju daiktu kaip nekilnojamajam daiktui pagal paskirtį naudoti reikalingi daiktai. Taip pat gali būti įkeičiamos turtinės teisės, lėšos, esančios įkaito davėjo banko sąskaitoje (banko sąskaita) ir apyvartoje esančios prekių atsargos: prekės, žaliavos, pusgaminiai, pagaminta produkcija, kurių sudėtis ir forma atitinkamai gali kisti su sąlyga, kad nemažės jų bendra vertė. Civiliniame kodekse netgi įtvirtinta galimybė įkeisti daiktus, kurie įkaito davėjo nuosavybe taps tik ateityje. Tokiu atveju, pažymėtina, kad nukreipti išieškojimą į tokius daiktus galima tik įkaito davėjui įgijus juos nuosavybės teise ir tapus teisėtu jų savininku. Taigi galima daryti išvadą, kad įkeitimo objektu gali būti gana plataus spektro turtas, o tai padeda efektyviau išnaudoti šią prievolių įvykdymo užtikrinimo priemonę, nes ne visi skolininkai turi nekilnojamojo turto, kurį būtų galima įkeisti hipoteka.

1.2 Akcijos kaip įkeitimo objektas

Civilinio kodekso pirmosios knygos III dalies, reglamentuojančios civilinių teisių objektus, 1.97 straipsnyje įtvirtinta, jog vertybiniai popieriai, kaip ir daiktai, pinigai, kitas turtas bei turtinės teisės, intelektinės veiklos rezultatai, informacija, veiksmai ir veiksmų rezultatai, taip pat kitos turtinės ir neturtinės vertybės, yra civilinių teisių objektas. Taikant šias normas kartu su šio kodekso IV knygos XII skyriumi, galima teigti, jog įstatymą reikėtų suprasti plačiai – įkeitimo objektu gali būti visi iš civilinės apyvartos neišimti civilinių teisių objektai: kilnojamieji daiktai, vertybiniai popieriai, kitas turtas, taip pat teisės, turinčios ekonominę vertę.

Vertybinis popierius bendrąja prasme gali būti apibūdintas kaip dokumentas, patvirtinantis jį išleidusio asmens (emitento) įsipareigojimus šio dokumento turėtojui. Tai serijomis išleidžiamos finansavimo priemonės, patvirtinančios dalyvavimą akciniame kapitale ir (arba) teises, kylančias iš kreditinių santykių, bei suteikiančios teisę gauti dividendus, palūkanas ar kitas pajamas. Tarp įvairių vertybinių popierių rūšių paminėtini akcijos, obligacijos, Vyriausybės vertybiniai popieriai, taupymo lankštai ir kt. Civilinio kodekso 1.101 straipsnyje, įtvirtinančiame vertybinio popieriaus, kaip civilinių teisių

objekto, sąvoką, taip pat išskiriamos dvi vertybinių popierių rūšys: investiciniai (akcijos, obligacijos ir kt.) bei neinvesticiniai (arba kreditiniai) (čekiai, vekseliai ir kt.)⁹.

Taigi galima teigti, jog įkeitimo objektu gali būti ir akcijos, kaip vertybiniai popieriai, kadangi jos nėra išimtos iš civilinės apyvartos bei patvirtina tam tikrą reikalavimo teisę, turinčią ekonominę išraišką.

Akcijos gali būti apibrėžtos kaip investicijų nuosavybės vertybiniai popieriai, pažymintys jų savininkų dalyvavimą bendrovės įstatiniame kapitale ir suteikiantys jiems turtines ir neturtines teises. Akcijos savo esme yra nematerialus finansinis turtas: jų turėtojai (akcininkai) yra bendrovės savininkai, tačiau investavę į verslą, akcininkai savo pinigų negali atsiimti kada tik panori, kadangi jie yra investuojami į įmonės veiklą. Todėl akcijos neturi termino, jų negalima pateikti apmokėjimui. Tačiau jas galima parduoti trečiajam asmeniui, ir tai galima vadinti paprasčiausiu akcinio kapitalo apdraudimu, tiesiogiai nevaržančiu akcijų emitento ir bent iš dalies sumažinančiu investicijų į akcijas riziką.

Bendrovės, išleisdamos akcijas, gauna lėšų (pinigų ar turto), kurios padeda joms plėtoti įmonės veiklą nesiskolinant tų reikiamų lėšų iš kitų šaltinių, pvz., bankų. Investuotojas, kuris perka akcijas, bendrovei pinigų neskolina, jo investuoti pinigai yra tiesiogiai naudojami tolesniam bendrovės veiklos plėtojimui. Akcijos – tai nuosavybės vertybiniai popieriai, kuriuos įsigijęs asmuo įgyja tam tikrų teisių, pavyzdžiui, teisę dalyvauti bendrovės valdyme, t.y. balsuoti visuotiniuose akcininkų susirinkimuose, teisę gauti dividendus, teisę į bendrovės turto dalį, likusią po bendrovės likvidavimo ir kt. Priklausomai nuo to, kiek akcijų asmuo įsigijo, jis tampa bendrovės bendrasavininkiu ar vieninteliu savininku.

Civilinis kodeksas akciją apibūdina kaip vertybinį popierių, patvirtinantį jos turėtojo (t.y. akcininko) teisę dalyvauti valdant įmonę, jeigu įstatymai nenustato ko kita, teisę gauti akcinės įmonės pelno dalį dividendais ir teisę į dalį įmonės turto, likusio po jos likvidavimo, ir kitas įstatymų nustatytas teises. Taigi čia konkrečiai išvardintos

⁹ MIKELĖNAS, V.; VILEITA, A; TAMINSKAS, A. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos*. Vilnius: Justitia, 2001.

pagrindinės akcijų turėtojo teisės, kurios Akcinių bendrovių įstatyme¹⁰ yra išskiriamos į turtines ir neturtines. Šio įstatymo 15 straipsnyje minimos tokios turtinės akcininkų teisės kaip gauti bendrovės pelno dalį (dividendus); gauti likviduojamos bendrovės pelno dalį; nemokamai gauti akcijų, kai įstatinis kapitalas didinamas iš bendrovės lėšų; pirmumo teise įsigyti bendrovės išleidžiamų akcijų ar konvertuojamųjų obligacijų; įstatymų nustatytais būdais skolinti bendrovei, taip pat kitos įstatymų ar bendrovės įstatuose nustatytos turtinės teisės. Tai reiškia, jog pateiktas nebaigtinis akcininkų turtinių teisių sąrašas. Tas pats pasakytina ir apie neturtines akcijų turėtojų teises – jų sąrašas nėra išsamus. Akcininkai turi teisę dalyvauti visuotiniuose akcininkų susirinkimuose, balsuoti juose pagal akcijų suteikiamas teises, gauti informaciją apie bendrovę, taip pat kitas neturtines teises. Akivaizdu, kad akcijų įkeitimui neturėtų būti taikomos turtinių teisių įkeitimo nuostatos, kadangi jos patvirtina ne vien turtines, bet ir neturtines akcininkų teises, kaip jau minėta prieš tai. Taigi įsigijus akcijų, dezintegruojasi akcininko turėta nuosavybės teisė – jos pagrindu atsiranda turtinės ir neturtinės akcininko teisės¹¹

Teorijoje akcijos gali būti skirstomos pagal įvairius kriterijus. Teisinėje literatūroje jos dažniausiai klasifikuojamos pagal formą (materialios ir nematerialios), disponavimo būdą (vardinės ir pareikštinės) ir jų savininkams suteikiamas teises (paprastosios ir privilegijuotosios).

Jau Gajaus Institucijose daiktai buvo skirstomi į *res corporales* (materialius) ir *res incorporales* (nematerialius), esminiu jų skirtumu laikant galimybę liesti: *res incorporales* laikyti abstraktūs objektai, kurių egzistavimą lėmė galiojanti teisė (pvz., tam tikros turtinės teisės), o materialiais buvo laikomi tokie objektai, kuriuos galėjo suvokti žmogaus sąmonė ir kuriuos buvo galima fiziškai paliesti (pvz., kėdė)¹².

Dažnai įsivaizduojama, kad akcija – tai materialus daiktas, t.y. tam tikras popieriaus lakštas su vandens ženklais ir atitinkamais įrašais jame. Svarbu žinoti, kad taip būna ne visais atvejais. Įsigydami akcinės bendrovės akcijų, tokių materialių akcijų akcininkai negauna, nes akcinių bendrovių akcijos gali būti tik nematerialios. Įsigijus akcinės bendrovės akcijų, finansų maklerio įmonėje (t.y. pas sąskaitų tvarkytoją) yra

¹⁰ Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) (Valstybės Žinios, 2000, Nr. 64-1914).

¹¹ Kiršienė, J. *Finansinio turto problema nuosavybės teisės doktrinoje ir teisinėje praktikoje*: daktaro disertacija. Vilnius, 2003, p. 52.

¹² NEKROŠIUS I.; NEKROŠIUS V.; VĖLYVIS S. *Romėnų teisė*. Vilnius: Justitia, 1999, p. 100.

atidaroma asmens vertybinių popierių sąskaita, kurioje fiksuojama, kiek ir kokių akcijų jis turi. Šiek tiek kitaip yra su uždarujų akcinių bendrovių akcijomis, nes jos gali būti ir nematerialios, t.y. nuosavybės teisė į jas fiksuojama asmens vertybinių popierių sąskaitoje, ir materialios, t.y. popieriaus lakštai su atitinkamais rekvizitais.

Taigi akcijos, kaip ir obligacijos, pagal išraiškos būdą (formą) gali būti išskirtos į materialias (turinčias fiziškai apčiuopiamą išraišką – yra išspausdinti dokumentai) arba nematerialias (kurios neturi materialios išraiškos – pažymimos įrašais vertybinių popierių sąskaitose). Šia prasme pasirinkimas daromas, įvertinus galimybes kuo geriau tenkinti šias sąlygas: patikimą nuosavybės teisės apsaugą (siekiant išvengti akcijų praradimo, vagysčių, klastojimo atvejų); greito pervedimo galimybę: pirkėjai ir pardavėjai tarpusavyje gali trumpą laiką apsikeisti vertybiniais popieriais ir pinigais; minimalios saugojimo ir tvarkymo išlaidos bankams, finansų makleriams ir pačioms įmonėms.

Materialios akcijos - tai pagal vertybinių popierių reikalavimus atspausdinti dokumentai. Uždarosios akcinės bendrovės vietoj akcijų gali naudoti sertifikatus. Toks sertifikatas gali būti apibūdintas kaip priemonė, patvirtinta bendrovės, liudijanti joje nurodyto asmens teisę į tam tikrą tos bendrovės akcijų skaičių; tai yra *prima facie* įrodymas jo teisės į tų akcijų nuosavybę.¹³ Materialioje akcijoje (sertifikate) turi būti nurodyta: bendrovės kodas ir pavadinimas, nominali vertė, numeris (kodas), privilegijuotųjų akcijų dividendų dydis ir balsavimo teisė, išleidimo į apyvartą data, vardinės akcijos savininkas. Lietuvos finansų rinkose aterialiosios akcijos pastaruoju metu naudojamos vis rečiau.

Nematerialiosios akcijos savo ruožtu pažymimos įrašu vertybinių popierių sąskaitose. Anksčiau asmenines vertybinių popierių sąskaitas galėjo tvarkyti ir pačios bendrovės: tokias sąskaitas tvarkydavo jas išleidusi bendrovė ar finansų maklerio įmonė akcijų savininkų vardu. Akcininkas turėdavo teisę pasirinkti, kur turėti vertybinių popierių sąskaitą - bendrovėje, kurios akcijų turi, ar finansų maklerio įmonėje. Tačiau nuo 2004 m. sausio 1 d., įsigaliojus naujai Akcinių bendrovių įtatyto redakcijai, sąskaitų tvarkymą jos privalėjo perduoti tarpininkams. Nuo tada bendrovė su sąskaitų tvarkytoju privalo sudaryti sutartį dėl vertybinių popierių apskaitos tvarkymo. Bendrovės įgaliotas

¹³ Black, H.C. *Black's Law Dictionary: Definitions of the Terms and Phrases of American and English Jurisprudence, Ancient and Modern*. Revised fourth edition. St. Paul, Minnesota: West Publishing Co., 1968, p.1542

sąskaitų tvarkytojas privalo atidaryti asmenines sąskaitas kiekvienam asmeniui, įsigijusiam bendrovės išleistų vertybinių popierių, tačiau kiekvienas vertybinių popierių savininkas savo asmeninių sąskaitų tvarkymą gali perduoti ir kitam sąskaitų tvarkytojui.

Taigi asmenines vertybinių popierių sąskaitas atidaryti ir jas koreguoti, t.y. būti sąskaitų tvarkytojais, gali tikrai tarpininkai – finansų maklerio įmonės bei komerciniai bankai, turintys teisę teikti investicines paslaugas, ir tam tikrais atvejais Lietuvos centrinis vertybinių popierių depozitoriumas, gavę atitinkamą licenziją bei laikydamiesi Vertybinių popierių cirkuliacijos apskaitos taisyklių¹⁴

Siekiant užtikrinti teisingą nematerialių vertybinių popierių apskaitą, bendrovė Lietuvos centriniame vertybinių popierių depozitoriume privalo atidaryti bendrąją vertybinių popierių sąskaitą. Pagal ją Depozitoriumas sutikrina, ar bendrojoje sąskaitoje apskaitomas ir antrinėje apyvartoje cirkuliuojantis vertybinių popierių skaičius yra tas pats. Kiekvienai bendrovės išleistai vertybinių popierių emisijai Lietuvos centriniame vertybinių popierių depozitoriume yra suteikiamas tarptautinis ISIN kodas¹⁵, kuris reikalingas vertybinių popierių identifikavimo tikslais.

Antrasis akcijų klasifikavimo būdas yra jų išskyrimas į paprastąsias ir privilegijuotąsias akcijas. Paprastosios vardinės akcijos sudaro pagrindinę bendrovės akcijų dalį. Visos paprastosios vardinės akcijos suteikia balsavimo teisę, t.y. viena akcija suteikia vieną balsą. Akcininkai balsuoja susirinkimuose įvairiais bendrovei svarbiais klausimais (tvirtina finansinę atskaitomybę, auditorių išvadas bei ataskaitas, renka bendrovės valdymo organus ir kt.). Jie taip pat turi teisę gauti dividendus, jeigu bendrovė dirba pelningai, tačiau dividendai jiems nėra garantuoti. Paprastųjų akcijų savininkai dividendus gali gauti tik po to, kai jie išmokami privilegijuotųjų akcijų savininkams, jei, jiems išmokėjus, dar lieka pelno paprastųjų akcijų savininkų dividendams. Nors dividendai ir nėra garantuoti, bet bendrovės klestėjimo laikotarpiu paprastųjų akcijų savininkai gali gauti didesnius dividendus nei privilegijuotųjų akcijų savininkai, kurių

¹⁴ Lietuvos Respublikos vertybinių popierių komisijos 2003 m. gruodžio 29 d. nutarimu patvirtintos Vertybinių popierių cirkuliacijos apskaitos taisyklės (Valstybės Žinios, 2004 01 24, Nr. 13-413).

¹⁵ Lietuvos centrinis vertybinių popierių depozitoriumas *ISIN kodų suteikimo tvarka* [interaktyvus]. 2006m. sausio 25d. [Žiūrėta 2007 03 04]. Prieiga per internetą:

<<http://www.csdl.lt/lt/data/teise/cd/ISIN%20suteikimo%20tvarka%202006%2001%2025.doc>>.

dividendai yra nustatyti bendrovės įstatuose. Bendrovei bankrutavus ar priėmus sprendimą likviduotis, paprastųjų akcijų savininkai yra paskutiniai tarp pretenduojančiųjų į likviduojamos bendrovės turtą. Tai reiškia, kad pirmiau bus tenkinamos kitų, teisę į bendrovės turtą turinčiųjų pretenzijos (valstybės, kreditorių, obligacijų savininkų, privilegijuotųjų akcijų savininkų) ir tik su jais atsiskaičius, jei dar lieka turto, jis proporcingai padalijamas paprastųjų akcijų savininkams.

Privilegijuotosios vardinės akcijos yra vertybiniai popieriai, garantuojantys investuotojams tam tikrus dividendus, bet paprastai nesuteikiantys balsavimo teisės. Bendrovės, išleidusios privilegijuotąsias akcijas, įstatuose turi būti nustatytas konkretus privilegijuotųjų akcijų dividendo dydis procentais, skaičiuojant nuo akcijos nominalios vertės. Pagrindinis privilegijuotųjų akcijų skirtumas nuo paprastųjų ir yra dividendai bei jų išmokėjimas – privilegijuotosios akcijos suteikia teisę gauti nustatyto procento dividendus ir jie turi būti išmokami pirmiau nei dividendai už paprastąsias akcijas.

Privilegijuotosios akcijos gali būti su kaupiamuoju arba su nekaupiamuoju dividendu. Privilegijuotųjų akcijų su kaupiamuoju dividendu savininkui garantuojama teisė į nustatyto dydžio dividendus, tačiau jeigu dividendams skirtos pelno dalies neužtenka visam nustatytam dividendui išmokėti, išmokama proporcingai sumažinta suma, o neišmokėta suma perkeliama į kitus finansinius metus. Tuo tarpu privilegijuotųjų akcijų su nekaupiamuoju dividendu savininkams neišmokėta suma į kitus metus neperkeliama. Jeigu per 2 metus bendrovė neskiria privilegijuotųjų akcijų su kaupiamuoju dividendu savininkui viso nustatyto dividendo, šios akcijos įgyja balsavimo teisę iki tų metų, kuriais visiškai atsiskaitoma su šių akcijų savininkais, pabaigos.

Akininkams nusprendus, privilegijuotosios akcijos gali būti konvertuotos (pakeistos) į paprastąsias akcijas. Konvertuodama privilegijuotąsias akcijas su kaupiamuoju dividendu į paprastąsias, bendrovė turi visiškai atsiskaityti su privilegijuotųjų akcijų savininkais arba įsipareigoti įsiskolinimą padengti ne vėliau kaip iki kitų metų pabaigos.

Toks skirstymas reikalingas tam, kad balsavimo teisę būtų galima priskirti vienai klasei, o kitai, vietoj to, suteikti pirmumo teisę, išmokant dividendus ir pan. Būna ir atvirkštinių atvejų, kai lygybė balso teisėje suderinama su papildomomis vienos iš klasių teisėmis išmokant dividendus.

Apibendrinant, akcijų klasifikavimas praktikoje turi didelę reikšmę, kai kalbama apie akcininkams suteikiamas teises. Tačiau siejant tokį jų skirstymą su įkeitimo institutu, daugiausiai įtakos sutarties sudarymui, įkaito pervedimo klausimams, disponavimui bei realizacijai turi jų skirstymas į materialiąsias bei nematerialiąsias akcijas¹⁶.

¹⁶ MCADAMS, T.; FREEMAN, T.; HARTMAN, L. Law, Business, and Society. Sixth edition. United States: McGraw-Hill Irwin, 2001, p. 322-324

2. Įkeitimo teisės atsiradimas. Įkeitimo sutartis

Jau romėnų teisėje įkeitimas (*pignus*) buvo priskiriamas prie daiktinių teisių. Tačiau *pignus* sukūrė ir tam tikrus prievolinius įkaito davėjo ir gavėjo santykius, saugomus *actio pigneraticia in personam*. „Pagrindinė įkaito davėjo prievolė yra sumokėjus skolą gražinti nesugadintą, nepablogintą daiktą, o jos nesumokėjus – pasirūpinti, kad jis būtų kuo naudingiau parduotas, ir gražinti likutį įkaito davėjui. Įkaito davėjo ieškinys yra *actio pigneratica in personam directa*. Tam tikromis aplinkybėmis galėjo atsirasti ir įkaito davėjo atsakomybė, pavyzdžiui, kai įkeistas daiktas padarė žalos įkaito gavėjo turtui“¹⁷.

Kadangi vienas esminių reikalavimų įkeičiant daiktą buvo įkaito davėjo ir įkaito turėtojo susitarimas dėl įkeitimo fakto, labai svarbi buvo prievolinė *pignus* pusė. Nenustatytos formos sutartis buvo laikoma sudaryta ir įkaito turėtojas tapdavo realiu įkeisto daikto valdytoju, kai įkaito davėjas įkeitimo objektą perduodavo kreditoriui. Klasikinėje teisėje vėliau tapo pripažinta, kad įkeitimo sutartis gali būti sudaryta net ir neperduodant įkeičiamo daikto kreditoriui¹⁸.

Įkeitimo teisė ypatinga tuo, kad suteikia teisę kreditoriui patenkinti įkeitimu apsaugotą reikalavimą iš įkeisto turto vertės pirmiau už kitus kreditorius. Todėl labai svarbu išsiaiškinti, kada atsiranda įkeitimo teisė į akcijas.

Pagal 1964m. Civilinio kodekso 204 straipsnį, įkeistas turtas, išskyrus pastatus, turėjo būti perduotas įkaito turėtojui, jeigu ko kita nenustato įstatymas ar sutartis. Pati įkeitimo teisė atsirasdavo nuo turto perdavimo įkaito turėtojui momento, o jei pagal įstatymą arba sutartį turtas neturėjo būti perduodamas, - nuo įkeitimo sutarties sudarymo momento.

Naujajame civiliniame kodekse įkeitimo teisės atsiradimo momentas yra sietinas su įkeitimo objekto likimu po akcijų įkeitimo sutarties. Jis skiriasi, atsižvelgiant į tai, ar įkeistos akcijos pasilieka pas įkaito davėją, ar yra perduodamos kreditoriui ar trečiajam asmeniui. Bendroji taisyklė numato, jog kai įkeistas daiktas perduodamas kreditoriui, įkeitimo teisė atsiranda nuo įkeitimo sutarties sudarymo. Kai įkeistas daiktas paliekamas įkaito davėjui ar perduodamas trečiajam asmeniui, įkeitimo teisė atsiranda ne nuo

¹⁷ Cit op. 12, p. 242.

¹⁸ ZIMMERMANN, R. *The Law of Obligations: Roman Foundations of the Civilian Tradition*. Cape Town: Juta & Co, Ltd, 1992, p. 220-221.

sutarties sudarymo, o būtent nuo įkeitimo įregistravimo Hipotekos registre¹⁹. Šioje vietoje iškyla klausimas, nuo kada atsiranda nematerialiųjų akcijų įkeitimo teisės atsiradimo momentas. Finansinio užtikrinimo susitarimų įstatymo²⁰ 7 straipsnyje nurodyta, jog teisė į finansinį užstatą atsiranda nuo finansinio užstato pateikimo užstato turėtojui momento ir galioja tol, kol pateiktas finansinis užstatas yra užstato turėtojo ar jo įgalioto asmens žinioje ar jo tvarkomas, o finansinės priemonės laikomos pateiktomis užstato turėtojui, kai finansinės priemonės, pateiktos kaip finansinis užstatas, buvo įrašytos į atitinkamą sąskaitą.

Įkeitimo teisei atsirasti būtina sąlyga yra įkaito davėjo teisė akcijas įkeisti. Juo gali būti ir pats skolininkas, ir trečiasis asmuo, tačiau bet kokiame atveju įkaito turėtojui turi būti sudarytos sąlygos ginti savo teisėtus interesus kaip sąžiningam turto įgijėjui (pagal Civilinio kodekso 4.96 straipsnį) tam, kad nebūtų pažeista civilinių teisinių sntykių dalyvių interesų pusiausvyra rinkose. „Tokį reikalavimą finansų rinkose būtina taikyti, kai vertybiniai popieriai įkeičiami užtikrinant prievoles, susijusias su atsiskaitymo sistema. Kitu atveju, gali kilti sisteminė rizika, jei vertybiniai popieriai, į kuriuos sandorio šalis neturi teisių, per atsiskaitymo sistemą bus perduoti centriniams bankams.“²¹ Todėl finansų sistemų dalyviai turi būti ginami kaip sąžiningi įgijėjai.

Todėl nederėtų pamiršti ir netinkamos sandorio šalies sudaryto susitarimo galimybės. Šiuo klausimu yra pasisakęs ir Lietuvos Respublikos Aukščiausiasis Teismas (toliau – Aukščiausiasis Teismas): „netinkamos sandorio šalies sudarytas sandoris yra niekinis ir netinkamos šalies negali būti patvirtintas. Tačiau jis gali būti patvirtintas tinkamos sandorio šalies ir tuomet civilinės teisės ir pareigos iš šio sandorio tinkamai sandorio šaliai atsiranda nuo jo sudarymo momento. Kadangi daikto savininkas apie jo daikto įkeitimą sužinojo ir per ieškinio senaties terminą be rimtų priežasčių nesikreipė dėl sandorio pasekmių pašalinimo, tai yra pagrindo pripažinti, kad jis patvirtino netinkamos šalies sudarytą įkeitimo sandorį su savo turtu ir prarado teisę reikalauti pašalinti niekinio sandorio pasekmes“.

¹⁹ Juodka, R. *Teisinės kredito rizikos mažinimo priemonės*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2006, p. 76

²⁰ Lietuvos Respublikos finansinio užtikrinimo susitarimų įstatymas. Valstybės Žinios, 2004, Nr. 61-2183

²¹ *Standards for the Use of EU Securities Settlement Systems in ESCB Credit Operations*. European Monetary Institute, January 1998, p. 11-12

Bendroji taisyklė numato, jog įkaito davėju gali būti tiek pats skolininkas, tiek ir trečiasis asmuo, su sąlyga, kad jis yra įkeičiamo daikto savininkas arba asmuo, kuriam priklauso turtinė teisė, esanti įkeitimo objektu. Galimi atvejai, kada tam tikrą akcijų paketą įsigyja ir valdo keli akcininkai kartu. Tokiu atveju, norint sudaryti įkeitimo sutartį, reikalingas visų tų akcijų paketą valdančių asmenų rašytinis sutikimas. Tačiau reikia atsižvelgti ir į kitas aplinkybes: akcijų paketas gali būti valdomas kelių asmenų ir bendros dalinės, ir bendros jungtinės nuosavybės pagrindais. Bendrosios jungtinės nuosavybės atveju yra būtina gauti visų bendrasavininkų sutikimą akcijas įkeisti. Priklausomai nuo to, kas numatyta bendrosios dalinės nuosavybės sutartyje, vienas iš bendrasavininkų turi teisę įkeisti savo akcijų dalį, valdomų kartu su kitais asmenimis, jei tokią jo akcijų dalį pagal sutartį galima išskirti iš bendrai valdomų akcijų masės. Kitu atveju, jis privalo gauti kitų bendrasavininkų leidimą arba kreiptis į teismą su reikalavimu atidalyti jo dalį iš bendrosios dalinės nuosavybės.

Civiliniame kodekse numatyti du įkeitimo atsiradimo pagrindai: pagal sutartį ir pagal įstatymą. Kadangi priverstinis (t.y. įkeitimas, atsirandantis remiantis įstatymu arba teismo sprendimu) akcijų įkeitimas yra verslo praktikoje dėl savo specifinio pobūdžio ir paskirties retai tepasitaikantis, darbe daugiausiai dėmesio bus skiriama sutarčių pagrindu atsirandančiam įkeitimui. Priverstiniam įkeitimui mutatis mutandis šiuo atveju būtų taikomos Civilinio kodekso ketvirtosios knygos normos, reglamentuojančios priverstinę hipoteką²²

Įkeitimo sutarties sudarymo forma priklauso nuo to, ar įkeitimo objektas perduodamas įkaito turėtojui, ar paliekamas įkaito davėjui ar perduodamas trečiajam asmeniui²³. Kai įkeičiamos akcijos yra perduodamos įkeitimo turėtojui, tokiu atveju pakanka sudaryti paprastą rašytinę sutartį, kuri gali būti įforminta kaip atskira įkeitimo sutartis, arba toks susitarimas gali būti įrašytas į sutartį, iš kurios kyla pagrindinė prievolė (pvz., į pirkimo - pardavimo sutartį). Tačiau jei sutarties šalys nusprendžia, jog akcijos paliekamos įkaito davėjui ar perduodamos trečiajam asmeniui, turi būti įformintas įkeitimo lakštas, kuris turi būti patvirtintas notaro ir užregistruotas Hipotekos registre. Civilinio kodekso 4.209 straipsnio 3 dalyje numatyta, jog nesilaikymas tokių sutarties

²² Petrauskaitė, D. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Ketvirtoji knyga. Daiktinė teisė. XII skyrius. Įkeitimas (4)*. Justitia, 2004, Nr. 4, p. 12.

²³ Žr. Priedą Nr. 1. Bendroji akcijų įkeitimo schema.

formos reikalavimų daro įkeitimo sutartį negaliojančia. Taigi dėl tokio sandorio negaliojimo pripažinimo nėra būtina kreiptis į teismą, jis savaime bus laikomas niekiniu²⁴ (Civilinio kodekso 6.224, 1.78 straipsniai).

Palyginus įkeitimo santykį su, pavyzdžiui, Jungtinių Amerikos Valstijų Vieningame komerciniame kodekse (angl. *Uniform Commercial Code*) įtvirtintu įkeitimo instituto režimu, pastebėtina, kad anglosaksų teisės sistemoje „jei įkaitas lieka pas įkaito davėją, privalomai turi būti sudaryta rašytinė sutartis, pasirašyta skolininko, kurioje turi būti aptatas ir įkeičiamas turtas“²⁵. Tačiau jei įkeitimo objektas yra perduodamas kreditoriui, įstatymas nereikalauja netgi raštiško susitarimo patvirtinimo: tokiu atveju, skolininko savanoriškas atsisakymas (angl. *voluntary relinquishment*) nuo įkeitimo objekto yra suprantamas kaip pakankamas pagrindas nustatant šalių valią sudaryti sutartį.

Lietuvos Civilinio kodekso 4.210 straipsnyje, be kitų, numatytas reikalavimas sutarties šalims pateikti įkeičiamo daikto aprašymą bei įkainojimą. Pasikeitus vertybinių popierių rinkos situacijai ir atitinkamai pakitus akcijų vertei, sutarties šalys gali pageidauti įkeitimo sutartį pakeisti. Pavyzdžiui, žymiai padidėjus akcijų vertei, gali būti nuspręsta dalį jų išlaisvinti nuo įkeitimo. Tokiu atveju, reikėtų sudaryti rašytinį įkeitimo sutarties pakeitimą. Situacija gali tapti komplikuoata ir labai nepraktiška, jei finansų rinkos dalyvis (pvz., bankas), sudaręs dešimtis paskolos sutarčių, užtikrintų akcijų įkeitimu, turėtų pareikalauti savo skolininkų atlikti rašytinius įkeitimo sutarties pakeitimus. Turint omenyje, jog akcijų, kaip turto, vertė finansų rinkose svyruoja bemaž kiekvieną dieną, sutarties šalims sukuriama papildomų ir nereikalingų pareigų stebint akcijų rinkos ribines vertes bei siekiant išlaikyti tarpusavio santykių stabilumą.

Ir visgi pastebėtina, kad įkeitimo sutartyje labai svarbu pakankamai konkrečiai apibrėžti, koks būtent turtas yra įkeičiamas užtikrinant pagrindinę prievolę, tokiu būdu tam tikrą skolininko turto dalį išskiriant iš bendros jo turto masės. Tai yra ne tik nuoroda į apsunkintą skolininko turto, bet tuo pačiu ir priemonė, padedanti kreditoriui efektyviai nukreipti išieškojimą į konkrečią skolininko turto dalį pagrindinės prievolės neįvykdymo atveju, taip pagreitinant akcijų realizavimo procesą. Kita vertus, jei sutarties šalys

²⁴ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. Valstybės Žinios, 2000, Nr. 74-2262

²⁵ ANSAY, T.; CLARK, D. Introduction to the Law of the United States. Boston: Kluwer Law and Taxation Publishers, 1992, p. 300-301.

įkeitimo sandoriu numato, jog įkeičiamos akcijos yra perduodamos įkaito turėtojui, tai galėtų būti pakankamas pagrindas, faktiškai nurodantis šio turto apsunkinimą, sutartyje nenurodant konkretaus jo dydžio. Kita vertus, galima gana problematiška situacija esant sutarties šalių ginčui: įkaito davėjui tektų įrodinėti perduoto kreditoriui turto vertę, jei sutartyje konkrečiai tokia nebūtų apibrėžta.

Civiliniame kodekse minima ir daugiau reikalavimų įkeitimo sutarčiai (4.210 straipsnis). Joje turi būti nurodyta tokios sutarties sudarymo vieta ir laikas, įkaito davėjas, skolininkas, kreditorius, asmuo, kuriam perduotas įkeitimo objektas, jų gyvenamoji vieta (buveinė), aprašomas įkeičiamas daiktas (turtinė teisė), taip pat jis turi būti įkainojamas ir nurodoma jo buvimo vieta, įkeitimu užtikrinta prievolė (įskaitant palūkanas), jos konkretus arba maksimalus dydis bei prievolės įvykdymo terminas. Kai šalys susitaria dėl šių sąlygų, įkeitimo sutartis laikoma sudaryta.

Labai svarbu tinkamai apibrėžti įkeičiamą objektą, kadangi tik taip pats įkeitimo sandoris bus veiksmingas: tam tikras įkeičiamas turtas bus atskirtas nuo kito skolininko turto ir bus aišku, į kurią jo turto dalį kreditorius turės pirmumo teisę prievolės neįvykdymo atveju. Todėl akcijų įkeitimo sutartyje turi būti konkrečiai nurodytas jų kiekis bei identifikaciniai numeriai, leisiantys šias akcijas atskirti nuo kitų skolininko turimų akcijų. Tokiu būdu bus galima aiškiai atskirti, kurios akcijos yra įkeičiamos, kurios ne. Kalbant apie nematerialiąsias akcijas, sutartyje gali būti aptartos konkrečios vertybinių popierių sąskaitos, kuriose yra specialiai pažymimos arba į kurias yra pervedamos įkeičiamos akcijos. Autorės nuomone, tokioje įkeitimo sutartyje pakaktų nurodyti, kurioje konkrečiai sąskaitoje esančios akcijos yra įkeičiamos, nedetalizuojant jų serijos numerių ir emitento. Nurodžius sąskaitos numerį, būtų aišku, jog įkeičiamos visos toje sąskaitoje esančios akcijos, taip supaprastinant įkeitimo sutarties sudarymo procedūrą.

Priešingai nei materialios akcijos, turinčios objektyviai išreikštą pavidalą, nematerialiosios yra tvarkomos tam tikru specialiu būdu – duodant atitinkamus nurodymus vertybinių popierių sąskaitų tvarkytojui. Tokie finansų tarpininkai privalo tinkamai ir laiku padaryti žymą atitinkamoje sąskaitoje apie tam tikrus veiksmus, atliekamus su vertybiniais popieriais, ar atsiradusius nuosavybės teisės į juos suvaržymus (taip pat ir įkeitimą). Finansų rinkos dalyviai yra laisvi pasirinkti savo vertybinių sąskaitų

tvarkytojus, tačiau įkeičiant akcijas, derėtų atkreipti dėmesį į tai, kaip jiems yra patogiau jas įkeisti (pvz., pervedant akcijas į įkaito turėtojo sąskaitą), kaip pažymėti sąskaitas, kad būtų užtikrintas sandorio saugumas, į kokias sąskaitas pervesti (pvz., atsižvelgiant į pasitikėjimą tam tikru konkrečiu sąskaitų tvarkytoju). Lietuvos respublikos finansinių priemonių rinkų įstatymo 64 straipsnyje yra numatyta, jog įkeistų finansinių priemonių įrašymas į įkaito turėtojo vardu atidarytą sąskaitą yra laikomas jų perdavimu įkaito turėtojui²⁶.

Taigi sutartyje šalims derėtų aptarti ir konkrečią tvarką, pagal kurią sąskaitų tvarkytojas gaus nurodymus dėl įkeistų nematerialių akcijų tuo atveju, jei skolininkas laiku neįvykdys ar netinkamai įvykdys savo prievolę. Tai žymiai palengvintų šalių tarpusavio santykius akcijų perdavimo įkaito turėtojo žinion atveju.

Be to, Civilinio kodekso 4.203 straipsnyje numatyta įkeisto daikto pakeitimo dar nė karto neįkeistu daiktu galimybė, kartu nurodant, kad tai turi būti įforminta kaip naujo įkeitimo objekto įkeitimas. Manytina, kad tokio pakeitimo galimybė ypač būtų suinteresuotas įkaito davėjas, kadangi konkrečias įkeistas akcijas jis gali norėti panaudoti kitoms savo prievolėms vykdyti. K. Laurinavičius mano, jog „reikalavimą įkeitimo sutartyje nurodyti konkretų turtą galima ir palikti, tačiau tada reikėtų numatyti, kad šalys įkeitimo sutartyje nustatyta tvarka nekeisdamos įkeitimo sutarties gali įkeisti papildomus vertybinius popierius arba dalį jų gali išlaisvinti nuo apsunkinimo. Taip pat reikėtų numatyti galimybę įkaito davėjui įkeitimo sutartyje nustatyta tvarka pakeisti įkeistus vertybinius popierius kitais vertybiniais popieriais.“²⁷ Akivaizdu, jog tokia sutarties išlyga padėtų supaprastinti gana sudėtingą įkeitimo sutarties pakeitimo procedūrą, tačiau svarstyta, ar galimybė pakeisti jau įkeistas akcijas gali būti suprantama kaip teisė įkeitimo objektą pakeisti ir kitokiais vertybiniais popieriais, ne tik akcijomis. Autorės nuomone, detalesnės įkeitimo objekto pakeitimo tvarkos aptarimas įkeitimo sutartyje padėtų išvegti bereikalingų ginčų tarp šalių.

Pastebėtina, kad tokie gana formalūs Civilinio kodekso reikalavimai praktikoje gali sukelti tam tikrų problemų finansų rinkų dalyviams sudarant akcijų įkeitimo sutartis. Tarkime, sandorio šalys nusprendžia įkeitimo objektą palikti įkaito davėjui, tačiau tokiu

²⁶ Lietuvos respublikos finansinių priemonių rinkų įstatymas (Valstybės Žinios, 2007, Nr. 17-627).

²⁷ Laurinavičius K. *Vertybinių popierių įkeitimas pagal naująjį Civilinį kodeksą*. Justitia, 2001, Nr. 1, p. 16

atveju įstatymas numato privalomą registraciją hipotekos registre. Tokia formalizuota procedūra ne tik įkeitimo procesą padaro sudėtingesnį, ilgesnį ir brangesnį, bet ir mažiau patrauklų finansų rinkos dalyviams, kurie tikisi operatyvios ir kuo paprastesnės akcijų įkeitimo procedūros.

Dėmesį derėtų atkreipti į Civilinio kodekso normas, keliančias reikalavimus raštu sudaromiems sandoriams. Pagal 1.73 straipsnio 2 dalį, rašytinės formos dokumentui prilyginami šalių pasirašyti dokumentai, perduoti telegrafinio, faksimilinio ryšio ar kitokiais telekomunikacijų galiniais įrenginiais, jeigu yra užtikrinta teksto apsauga ir galima identifikuoti parašą. 2002m. birželio 6d. buvo priimta Europos Parlamento ir Tarybos Direktyva dėl susitarimų dėl finansinio įkaito²⁸, kuria siekiama nustatyti visoje Europos Sąjungoje vienodas taisykles dėl finansinio užstato finansinėmis priemonėmis bei pinigais teikimo tiek paliekant nuosavybės teisę į finansinį užstatą užstato davėjui, tiek perduodant nuosavybės teisę į finansinį užstatą užstato turėtojui, įskaitant atpirkimo sandorius, ir tokiu būdu palengvinti finansinio užstato realizavimą. Šios Direktyvos 3 straipsnio 2 dalyje numatyta, jog susitarimas dėl finansinio įkaito gali būti įrodytas raštu ar kitu lygiavertišku teisiniu būdu, o nuoroda į žodį „raštu“ apima įrašymą elektroninių priemonių ar kitokių ilgalaikių laikmenų pagalba. Taigi galima teigti, jog Lietuvos Respublikos Civilinis kodeksas numato griežtesnius reikalavimus raštu sudaromiems įkeitimo sandoriams.

Svarbu aptarti ir kitus formalius reikalavimus, kurių būtina laikytis sudarant akcijų įkeitimo sutartį tarp įkaito davėjo (akcijų savininko) ir įkaito turėtojo. Sudarant tokio pobūdžio sutartis, turi būti nurodoma, ar įkeičiamos akcijos perduodamos įkaito turėtojui, ar paliekamos įkaito davėjui, ar yra perduodamos trečiajam asmeniui.

Kalbant apie įkeitimo sutarties reikalavimus, reikia pridurti, jog paprastai tokią sutartį pasirašo skolininkas ir kreditorius. Tačiau jei įkeičiamo turto savininkas ir skolininkas nesutampa, įkeitimo sutartį arba įkeitimo lakštą pasirašo ir tikrasis turto savininkas. Be to, jei įkeitimo objektas perduodamas trečiajam asmeniui, atitinkamą dokumentą turėtų pasirašyti ir asmuo, kuriam perduodamas įkeitimo objektas. Materialiųjų akcijų įkeitimo atveju viskas daug aiškiau nei įkeičiant vertybinių popierių

²⁸ 2002m. birželio 6d. Europos Parlamento ir Tarybos Direktyva 2002/47/EB dėl susitarimų dėl finansinio įkaito (OL, 2002 L 168/43).

sąskaitose esančias nematerialiąsias akcijas: atrodytų, kad tokią įkeitimo sutartį turėtų pasirašyti ir finansų tarpininkas, tvarkantis vertybinių popierių sąskaitas. Tačiau praktiškai sutarties šalių ir vertybinių popierių sąskaitų tvarkytojų santykius apibrėžia tarp jų pasirašytos sutartys, kuriose ir numatoma, kokius konkrečiai veiksmus yra įgalioti atlikti finansų tarpininkai. Todėl įkeitimo sutarties šalys turėtų aptarti, kuris sąskaitų tvarkytojas ir kokius nurodymus gavęs turės teisę daryti atitinkamus pakeitimus vertybinių popierių sąskaitoje, kurioje yra įkeistos akcijos.

Kalbant apie nematerialių akcijų įkeitimą, kurių sąskaitas tvarko finansų tarpininkai, sutartyje reikėtų aptarti ir akcijų perdavimo klausimus. Kadangi tokio pobūdžio akcijos neturi materialaus pavidalo, jos realiai negali būti kam nors perduotos, todėl apie jų įkeitimą yra tiesiog pažymima atitinkamose vertybinių popierių sąskaitose. Taigi sutarties šalys gali nutarti, jog:

- 1) akcijos yra pervedamos į įkaito turėtojo specialią sąskaitą;
- 2) paliekamos įkaito davėjui apie tai pažymint jo vertybinių popierių sąskaitoje arba pervedamos į kitą jo vardu atidarytą specialią sąskaitą;
- 3) perduodamos trečiajam asmeniui, akcijas pervedant į jo vertybinių popierių sąskaitą arba jo vardu atidarytą kitą specialiąją sąskaitą.

Akivaizdu, jog kai kurie pernelyg formalūs įstatymų reikalavimai gali pasunkinti sutarties šalių padėtį sudarant įkeitimo sutartį (pvz., įkeičiamų akcijų aprašymas). Būtent dėl to ir buvo priimta Europos Sąjungos Direktyva 2002/47EB, kuria siekiama ne tik finansų rinkų integracijos ir efektyvumo, bet ir finansų sistemos Europos Sąjungoje stabilumo, tuo pačiu užtikrinant laisvę teikti paslaugas bei laisvą kapitalo judėjimą vieningoje finansinių paslaugų rinkoje. Direktyvos 1 straipsnio 5 dalyje įtvirtinta, jog finansinio įkaito pateikimo įrodymas turi sudaryti galimybę identifikuoti tą finansinį įkaitą, kuriam tas įrodymas taikomas. Šiuo tikslu pakanka įrodyti, kad įkaitas nematerialiais vertybiniais popieriais buvo įskaitytas į atitinkamą sąskaitą ar sudaro joje kreditinį likutį. Taigi čia įkaito pateikimas suprantamas kaip toks, kuris buvo duotas, perduotas, laikomas, užregistruotas ar kitais būdais priskirtas tam, kad būtų įkaito gavėjo ar asmens, veikiančio įkaito gavėjo vardu, valdomas ar kontroliuojamas.

Vertybiniai popieriai yra ypatingi tuo, kad jų vertė rinkoje gali dažnai keistis, tai ypač pasakytina apie akcijas.²⁹ Natūralu, jog įkaito turėtojas yra suinteresuotas, kad vertybinių popierių vertė rinkoje netaptų mažesnė už piniginio reikalavimo įkaito davėjui vertę. „Siekdamas apsidrausti nuo tokios rizikos, įkaito turėtojas paprastai reikalauja, kad jam įkeičiamų akcijų rinkos vertė būtų kiek didesnė už piniginio reikalavimo vertę. Kuo rizikingesnė paskola, tuo didesnis šis skirtumas.“³⁰

Siekiant valdyti akcijų vertės pasikeitimo riziką, įkeitimo sutartyje galimi įvairūs sprendimai, įgalinantys sutarties šalis apsisaugoti nuo nepageidautinų praradimų. Šiuolaikinėje finansų rinkų praktikoje naudojami tam tikri apsauginiai mechanizmai, suteikiantys įkeitimo sutarties šalių santykiams daugiau stabilumo. Kadangi įkaito davėjas nėra suinteresuotas, kad įkeitimo sutarties galiojimo laikotarpiu jam nuosavybės teise priklausančių akcijų vertė finansų rinkose gerokai padidėtų, įkeitimo sutartyje gali būti numatoma maksimali galima jų vertės riba. Akcijų rinkos kainoms viršijus numatytą ribą, įkaito davėjas įgyja teisę išlaisvinti dalį savo akcijų nuo įkeitimo. Analogiškai įkaito turėtojo naudai į įkeitimo sutartį gali būti įtraukta nuostata, jog akcijų rinkos vertei sumažėjus iki tam tikros apibrėžtos ribos, įkaito turėtojas yra įpareigotas gražinti dalį paskolos ar papildomai įkeisti savo akcijų. Tokios sistemos įgyvendinimas finansų rinkose turi ypatingą reikšmę, siekiant užtikrinti įkeitimo sutarties šalių tarpusavio santykių balansą.

2.1 Įkeitimo sutarties ir atpirkimo sandorių santykis

Sparčiai plėtojantis rinkos ekonomikos santykiams, investuotojai vis dažniau ryžtasi įkeisti turimus vertybinius popierius. Neretai gautos piniginės lėšos reinvestuojamos į kitų vertybinių popierių pirkimą, siekiant didesnio pelno. Galima teigti, jog akcijos, ypač turinčios kuo didesnę augimo potencialą, šiuo atžvilgiu praktikoje yra vienos patraukliausių vertybinių popierių rūšių kaip įkeitimo objektas.

Pastebėtina, kad gana formalūs ir sudėtingi įstatymų reikalavimai, taikomi akcijų įkeitimo sutartims bei vėliau – įkeitimo objekto realizavimo procedūrai, mažina

²⁹ SORNARAJAH, M. *The International Law of Foreign Investment*. Second edition. Cambridge University Press, 2004, p. 229.

³⁰ Laurinavičius K. *Vertybinių popierių įkeitimas pagal naująjį Civilinį kodeksą*. Justitia, 2001, Nr. 1, p. 16

kreditorių suinteresuotumą skolinti pinigus bei skatina juos atitinkamai skolinti už didesnes palūkanas. Be to, varžymai realizuoti įkeistus vertybinius popierius skolininko bankroto atveju gali turėti neigiamos įtakos visai valstybės finansų sistemai. Jeigu, bankrutavus dideliame komerciniame bankui, finansinių reikalavimų šiam bankui turinčios finansų institucijos negalės greitai realizuoti turto, kuriuo buvo užtikrinti jų reikalavimai, bankroto grėsmė iškilis ir kai kurioms iš šių finansų institucijų.

Tokios priežastys finansų rinkų dalyvius skatina ieškoti naujų, efektyvesnių finansinių prievolių vykdymo užtikrinimo priemonių. Vienas labiausiai paplitusių ir gana artimas įkeitimo prigimčiai - pinigų pasiskolinimas parduodant vertybinius popierius - yra vadinamas atpirkimo sandoriu (angl. *repurchase agreement* arba sutrumpintai - *REPO*). Tokie sandoriai traktuojami kaip specifinė kredito sutartis, kuria viena jos šalis įsipareigoja už jai suteiktą kreditą laikinai perduoti kitos šalies nuosavybėn vertybinius popierius, o kita šalis atitinkamai įsipareigoja suteikti tam tikrą kreditą ir ateityje tokius pat vertybinius popierius perduoti atgal pirmosios šalies nuosavybėn.

Būtent dėl to vienai sutarties šaliai toks sandoris yra atpirkimo (skolininkui), o kitai – atvirkštinio atpirkimo (angl. *reverse repurchase agreement*). 2006m. lapkričio 10d. Europos centrinio banko gairėse dėl Europos centrinių bankų sistemos apskaitos ir finansinės atskaitomybės teisinio pagrindo³¹ (toliau – Gairės) apibrėžta, jog atvirkštinis pardavimo ir naujo pirkimo susitarimas (atvirkštinis atpirkimo sandoris) – tai sutartis, pagal kurią grynų pinigų turėtojas sutinka pirkti turtą ir tuo pačiu metu sutinka turtą perparduoti už sutartą kainą pareikalavus, arba po tam tikro termino, ar nenumatytų įvykių atveju. Kartais dėl atpirkimo sandorio susitariama per trečiąją šalį (trišalis atpirkimo sandoris). Šių Gairių 8 straipsnyje numatyta, jog parduotus vertybinius popierius, kurie pagal atpirkimo sandorius turi būti atpirkti atgal, atpirkti turintis atskaitingas subjektas, pareikalavęs juos atpirkti, ir toliau laiko dalimi to paties portfelio, iš kurio jie buvo parduoti. Atvirkštinis sandoris, sudarytas pagal atpirkimo investavimo sutartį, apskaitoje parodomas balanso turto dalyje kaip banko suteikta įkeitimu užtikrinta paskola.

³¹ 2006m. lapkričio 10d. Europos Centrinio Banko gairės ECB/2006/16 dėl Europos centrinių bankų sistemos apskaitos ir finansinės atskaitomybės teisinio pagrindo (OL, 2006 L 348)

Atpirkimo sandorių prasme, skolininkas akcijas parduoda kitai sutarties šaliai viena kaina, o įsipareigoja jas atpirkti jau kita, didesne, kurią sudaro pardavimo klientui kaina ir už sandorio terminą paskaičiuotos palūkanos. Šiuo atveju palūkanos priklausys nuo sandorio sumos bei termino.

Autorės nuomone, labai svarbu atskirti dvi iš esmės besiskiriančias teises kategorijas: atpirkimo sandorius ir pirkimo – pardavimo sandorius su atpirkimo teise.³² Pirmauoju atveju, atpirkimo sutartimi viena šalis įsipareigoja perduoti kitai šaliai vertybinių popierių už tam tikrą jai suteikiamą kreditą, ateityje įsipareigojant juos atpirkti, sumokant palūkanas. Pirkimo – pardavimo su atpirkimo teise teisiniuose santykiuose pardavėjas taip pat įsipareigoja perduoti daiktą pirkėjui kartu įgydamas teisę perduotą daiktą atpirkti, tačiau šiuo atveju tai jau bus pardavėjo teisė, bet ne pareiga, todėl jis nėra saistomas sutarties sąlygų ateityje būtinai pasinaudoti šia savo teise.

Pabrėžtina, kad santykiai tarp atpirkimo sandorio šalių visgi nėra paprasti paskolos ar kreditavimo santykiai bendrąja prasme. Pagrindinis skirtumas yra tas, jog atpirkimo sutartimi šalys susitaria dėl specialaus prievolės įvykdymo užtikrinimo būdo, pasireiškiančio laikinu nuosavybės teisės perleidimu. O kai prievolė yra įvykdyta, viena sandorio šalių (kreditorius) yra įpareigotas įkeistus vertybinius popierius (akcijas) grąžinti atgal skolininko nuosavybėn. Čia išryškėja esminis įkeitimo ir atpirkimo sandorių skirtumas: jei įkeitimo sutartimi kreditorius (ar trečiasis asmuo), kuriam perduodamos akcijos nėra tikrasis jų savininkas nuosavybės teisės prasme, tai įkeitimo sutarties su atpirkimu atveju kreditoriui yra perduodamos įkeičiamos akcijos ir tokiu būdu jis laikinai, kol nebus įvykdyta prievolė, tampa jų teisėtu savininku.

Kadangi įkeistos akcijos pagal atpirkimo sandorį yra perduodamos skolintojui, atpirkimo sutartyje labai svarbu aptarti, kam sutarties galiojimo metu priklausys pajamos, gautos iš įkeistų akcijų. Visų pirma, sutarties šalys gali nutarti, jog kreditorius, kuris laikinai tampa įkaito savininku, gautas palūkanas už akcijas perveda skolininkui. Antra vertus, jei pajamos iš įkeistų vertybinių popierių sutartimi bus priskirtos kreditoriui, atitinkamai turėtų būti sumažinama pati atpirkimo sutarties kaina, įskaičiuojant tai kaip papildomas kreditoriaus pajamas.

³² Civilinio kodekso 6.417 – 6.418 straipsniai.

Direktyvoje dėl finansinio užstato susitarimų³³ pasakyta, jog šalys yra laisvos susitarti dėl įkaito turėtojo teisės disponuoti įkeitimo objektu (5 straipsnio 1 dalis). Tai suponuoja šalių teisę susitarti, jog įkeitimo objektą palikus įkaito davėjui, jis turi teisę juo disponuoti sutartyje aptarta apimtimi. Šiuo atžvilgiu įkeitimas supanašėja su atpirkimo sandoriais, kada kreditorius tampa laikinu vertybinių popierių savininku ir turi teisę jais disponuoti iki prievolės termino pabaigos, kada yra įsipareigojęs skolininkui perduoti tokios pat rūšies vertybinių popierių šiam sumokėjus sutarties kainą.

Taigi pagal atpirkimo sandorį viena sutarties šalis laikinai perduoda savo akcijas kitos šalies nuosavybėn, kartu įsipareigodama ateityje tokias pat akcijas atpirkti atgal, taip susigrąžindama nuosavybės teises į jas. Lietuvos Banko valdyba yra patvirtinusi Atpirkimo sandorių tarp Lietuvos banko ir bankų sudarymo ir vykdymo taisyklės³⁴, kuriose atpirkimo sandorio sąvoka apibrėžta kaip susitarimas, kuriuo viena šalis (pardavėjas) įsipareigoja sutartą dieną (atsiskaitymų už perkamus vertybinius popierius dieną) perduoti kitos šalies (pirkėjo) nuosavybėn apibrėžtus vertybinius popierius, pirkėjas įsipareigoja tuos vertybinius popierius priimti, sumokėti už juos pirkimo kainą ir kitą, vėlesnę dieną (atsiskaitymų už atperkamus vertybinius popierius dieną) tuos pačius vertybinius popierius perduoti pardavėjo nuosavybėn, o pardavėjas įsipareigoja juos priimti ir sumokėti už juos atpirkimo kainą. Panašiai tokio pobūdžio susitarimus apibrėžia ir Lietuvos banko ir mokėjimų sistemos litas dalyvių dienos ir vienos nakties atpirkimo sandorių sudarymo ir vykdymo taisyklės.³⁵ Remiantis šių Taisyklių 4.4 punktu, atpirkimo sandoris - tai susitarimas, kuriuo sistemos dalyvis įsipareigoja sandorio sudarymo dieną perduoti Lietuvos bankui tinkamus vertybinius popierius, o Lietuvos bankas įsipareigoja sumokėti už juos pirkimo kainą. Kartu susitariama, kad sistemos dalyvis įsipareigoja atpirkti tuos pačius vertybinius popierius už atpirkimo kainą tą pačią dieną, o nepavykus atpirkti tą pačią dieną, atpirkti vertybinius popierius ateinančią sistemos LITAS darbo dieną, jeigu Lietuvos bankas nenustatė sistemos dalyviui apribojimų atpirkti vertybinius popierius ateinančią darbo dieną. Atpirkimo sandoris, atsižvelgiant į tai, kada įvykdomas

³³ 2002m. birželio 6d. Europos Parlamento ir Tarybos Direktyva 2002/47/EB dėl susitarimų dėl finansinio įkato (OL, 2002 L 168/43)

³⁴ Atpirkimo sandorių tarp Lietuvos banko ir bankų sudarymo ir vykdymo taisyklės (su pakeitimais ir papildymais). Valstybės Žinios, 2000, Nr. 24-639

³⁵ Lietuvos banko ir mokėjimų sistemos litas dalyvių dienos ir vienos nakties atpirkimo sandorių sudarymo ir vykdymo taisyklės (su pakeitimais ir papildymais). Valstybės Žinios, 2004, Nr. 86-3169

tinkamų vertybinių popierių atpirkimas, yra dienos arba vienos nakties atpirkimo sandoris.

Pastebima, kad pastaraisiais metais atpirkimo sandoriai sparčiai populiarėja ir tarp privačių investuotojų, ir tarp komercinių įmonių. Jų populiarumą galima būtų paaiškinti tuo, kad įkeistų akcijų rinkos vertė per įkeitimo laikotarpį gali išaugti, o skola ir palūkanos bankui mokamos ne kiekvieną mėnesį, kaip įprasta gražinant kreditą, o tik pasibaigus atpirkimo sandorio laikui. Įkaito davėjas, sandorio pabaigos dieną sumokėjęs palūkanas, gali rinktis, ar gražinti pasiskolintą pinigų sumą ir atgauti įkeistus vertybinius popierius, ar pratęsti sandorį. Tokio pobūdžio sandorius sudarinėja beveik visi Lietuvos komerciniai bankai ir finansų maklerio įmonės.

Antra vertus, nederėtų pamiršti ir apie atpirkimo sandorių rizikos faktorių. Tokie sandoriai, kai įkeičiamos akcijos, iš tiesų pasižymi nemenka rizika. Neretai sutartyje³⁶ numatoma, jog kredituotojas turi teisę pareikalauti iš įkaito davėjo įmokėti papildomą (garantinę) įmoką tuo atveju, jeigu akcijų kaina nukrinta iki tam tikros ribos. Kad būtų išvengta netikslumų ir būtų padengta sumažėjusi įkeistų akcijų vertė, susitarime dėl akcijų įkeitimo su atpirkimu rekomenduotina nurodyti konkrečią apskaičiavimo tvarką, atspindinčią tiesioginį ryšį tarp akcijų vertės pokyčio ir papildomos įmokos dydžio. Be abejo, jei skolininkas per nustatytą terminą neapmoka nustatytos sumos, esant akcijų vertės kritimui, kredituotojas, siekdamas apsaugoti savo, kaip laikino akcijų savininko, interesus įgyja teisę parduoti įkeistas akcijas. Tokiu atveju, pardavus akcijas, padengiamas įsiskolinimas, o įkaito davėjui pervedama likusi suma.

Vis dėl to rizika, susijusi su įmonių akcijų įkeitimu, iš dalies valdoma - ne su visų bendrovių akcijomis galima sudaryti atpirkimo sandorius. Įkeičiamų akcijų sąrašus galima sužinoti susisiekus su finansų makleriais, kurie vengia siūlyti įkeitimui rizikingas akcijas. Be to, atpirkimo sandoriai dažnai yra trumpalaikio pobūdžio, kreditoriaus atžvilgiu daug saugesni nei įkeičiant akcijas bei repuojamų akcijų rinkos vertės likvidumas yra daug palankesnis, kadangi atpirkimo sandoriams sudaryti siūlomos ne bet kokios akcijos, o tik pakankamai konkurencingos finansų rinkose.

³⁶ Žr. Priedą Nr. 3: Atpirkimo sandorio sutarties pavyzdys.

3. Disponavimas įkeistomis akcijomis

Įkeitimo sutartimi gali būti numatyta, jog įkeitimo objektas yra perduodamas kreditoriui, paliekamas įkaito davėjui arba perduodamas trečiajam asmeniui. Tačiau pabrėžtina, jog net ir tuo atveju, kai sutarties šalys susitaria įkeičiamas akcijas perduoti įkaito turėtojo ar trečiojo asmens žinion, tai nereiškia, kad įkaito davėjas praranda nuosavybės teises į jas – jis išlieka jų savininku visą sutarties galiojimo laiką, kol bus įvykdyta pagrindinė prievolė, užtikrinta įkeitimu.

Civilinis kodeksas numato, jog tais atvejais, kai įkeitimo objektas paliekamas įkaito davėjui, toks įkeitimo objektas gali būti užrakinamas, užantspauduojamas ar pažymimas tam tikrais ženklais, rodančiais jo įkeitimą (4.198 straipsnio 1 dalis). Tokia nuostata, be abejo, skirta kreditoriaus interesų užtikinimui bei apsaugai ir turi būti aiškiai išreikšta įkeitimo sutartyje. Įkeičiant vertybinius popierius, įkaito davėjas gali ir be jų toliau normaliai vykdyti savo veiklą, tačiau kita vertus, nederėtų pamiršti, jog akcijų įkeitimas tėra pagrindinės prievolės išvestinė prievolė, todėl visų pirma kreditorius turi būti suinteresuotas, kad skolininkas laiku ir tinkamai įvykdytų savo prievolę. Todėl, pavyzdžiui, sutartyje numčius sąlygą, jog įkeistos akcijos bus užrakinamos seife arba pervedamos į tam tikrą trečiojo asmens specialiąją vertybinių popierių sąskaitą, vertėtų pagalvoti, ar tai nesumažins skolininko pajamų, ar nepasunkės dėl to pati pagrindinė prievolė.

Neretai praktikoje įkeičiamas turtas yra paliekamas įkaito davėjo žinioje, taip sudarant galimybę jam tam tikromis sąlygomis juo disponuoti. Tai įgalina jį naudotis savo turtu pilna apimtimi vykdant ir kitas savo prievoles kitiems kreditoriams. Natūralu, jog kreditoriui daug palankiau įkeitimo objektą visgi turėti savo žinioje, ypač dėl to, kad, skolininkui neįvykdžius ar netinkamai įvykdžius savo pagrindinę prievolę, jis galėtų įkeitimo objektą operatyviai realizuoti.

Jei sutartyje nenumatyta kitaip, įkaito davėjo žinioje likusios įkeistos akcijos gali būti naudojamos jo paties nuožiūra. Tai reiškia, jog jis gali norėti tokias akcijas parduoti, dar kartą įkeisti ar kitaip jomis disponuoti (pvz., dovanoti). Reikia pasakyti, jog praktikoje tai retesnis reiškinys, kadangi įkeistų akcijų vertė finansų rinkose yra mažesnė, be to, jos nėra tokios paklausios.

Ir visgi įkaito turėtojas būtų linkęs akcijas įkeisti dar kartą, jei tarp įkeitimo šalių sutartimi nebuvo numatytas toks įkaito davėjo teisių apribojimas. Lyginant su 1964m. Civiliniu kodeksu, kuriame nebuvo numatyta paskesnio įkeitimo galimybė, naujajame kodekse įtvirtinta, jog įkaito davėjas gali įkeisti jau vieną kartą įkeistą objektą esant šių sąlygų visetui: jei įkeitimo objektas nėra perduotas įkaito turėtojui, jei įkeitimo lakštas nenumato kitaip ir jei įkeitimo objektas nėra perduodamas paskesniam turėtojui. Šiuo atveju problemų gali iškilti dėl kreditorių informavimo. Nors įkaito davėjas privalo tinkamai informuoti ir pirmąjį įkaito turėtoją, ir paskesnį, suprantama, jog jis būtų suinteresuotas tai nusišluoti dėl to, kad paskesnio įkeitimo sandorio sąlygos jam būtų daug patrauklesnės, pirmasis kreditorius turėtų teisę pareikalauti, kad įkeitimu užtikrinta prievolė būtų įvykdyta prieš laiką, jei į įkeistas akcijas išieškojimą nukreiptų kitas asmuo. Galima sakyti, jog tokią nesažiningo įkaito davėjo galimybę eliminuoja kodekso nuostata, išsakmiai įpareigojanti įkaito davėją atlyginti visus kreditorių nuostolius, patirtus dėl pareigos informuoti nesilaikymo.

Vadovaujantis principu *prior tempore patior iure*³⁷, pirmumo teisė suteikiama tam kreditoriui, kurio reikalavimas yra užtikrintas pagal anksčiau paduotą prašymą įregistruotu lakštu, jei dėl to paties įkeitimo objekto yra įregistruoti keli įkeitimo lakštai. Taigi, dėmesys turėtų būti atkreiptas į tai, kelintas iš įkeitimu užtikrintų reikalavimų yra konkretaus kreditoriaus reikalavimas: kreditorius, kurio įkeitimo teisė atsirado vėliau, galės nukreipti išieškojimą į įkeitimo objektą tik visiškai patenkinus pirmesnio kreditoriaus reikalavimus.

Nematerialiųjų akcijų atveju taip pat nėra kliūčių paskesniam įkeitimui, nes jei jos pirmesniąja įkeitimo sutartimi yra paliekamos įkaito davėjui, tai atitinkamai yra pažymima jo vertybinių popierių sąskaitoje arba jos pervedamos į kitą specialią įkaito davėjo vardu atidarytą sąskaitą. Taigi paskesniojo įkeitimo atveju, tokioje sąskaitoje tiesiog turėtų būti padaroma nauja žyma, jog akcijos yra įkeistos dar kartą. Tačiau reikia pastebėti, kad nors ankstesnysis kreditorius ir turi teisę tikrinti įkeitimo dalyką bei būklę, tačiau tai neatleidžia įkaito davėjo nuo pareigos informuoti apie būsimą paskesnijį įkeitimą.

³⁷ Lot. *kas pirmesnis laike, tas stipresnis teisėje*.

Finansinių susitarimų užtikrinimo įstatymas kalba apie draudimą asmeniui, kuriam perduotas įkeistas daiktas, naudotis juo. Pačiame įstatyme netgi gali būti išvelgtas tam tikras normų tarpusavio prieštaringumas. Viena vertus, jo 8 straipsnyje nurodyta, kad finansinis užstatas pagal finansinio užtikrinimo susitarimą be nuosavybės teisės perdavimo negali būti paskesnio finansinio užtikrinimo sutarties objektu. Tačiau to paties įstatymo 11 straipsnyje įtvirtinta įkaito turėtojo teisė finansinį užstatą atitinkamai valdyti, juo naudotis ir disponuoti su sąlyga, kad tai buvo numatyta įkeitimo sutartyje. Taigi ši išlyga, taikoma su blanketine Civilinio kodekso 4.214 straipsnio norma, suponuoja sutarties šalių laisvę nutarti, ar galės įkaito turėtojas naudotis įkeistomis akcijomis, ir kokia apimtimi.

Direktyvos dėl finansinio užstato susitarimų 5 straipsnis numato gana liberalias įkaito davėjo teises naudotis įkeitimo objektu: jis turi teisę naudotis finansiniu įkaitu, pateiktu pagal susitarimą dėl finansinio įkaito, kaip prievolių įvykdymo užtikrinimo priemone, tačiau tik jei tai numato įkeitimo sutartis ir tik tokia apimtimi, kokia toks susitarimas leidžia. Vadinasi, sutarties šalys turėtų pačios susitarti, ar įkaito davėjas gali disponuoti įkeistomis akcijomis bei konkrečiai kokius veiksmus gali su jomis atlikti arba kokie būtent disponavimo būdai yra apribojami. Tokiu būdu gali būti išvengta nesutarimų tarp sutarties šalių abipusių įsipareigojimų vykdymo laikotarpiu.

Be to, Direktyvoje taip pat keliamos tam tikros sąlygos įkaito davėjui, kuriam sutartimi yra leista disponuoti įkeistomis finansinėmis priemonėmis. Visų pirma, jis privalo perduoti lygiavertį įkaitą, kuris pakeistų pradinį finansinį įkaitą, ne vėliau kaip tą dieną, kai atsiranda atitinkamų finansinių įsipareigojimų, kuriuos numato sutartis dėl finansinio įkaito. Kartu sudaroma ir galimybė taikyti tapačių finansinių priemonių įskaitymą su pagrindine prievole, kurios užtikrinimui ir buvo sudarytas įkeitimo sandoris, tačiau tokią išlygą šalims taip pogi patartina įtraukti į įkeitimo sutarties sąlygas. Kalbant apie akcijas, reikėtų atidžiau panagrinėti ir terminą „lygiavertis įkaitas“: Direktyvoje jis aiškinamas kaip to paties emitento ar skolininko finansines priemones, sudarančias tos pačios emisijos ar rūšies dalį ir esančias tos pačios nominalios vertės, apibūdinamas taip pat ir ta pačia valiuta. Darbo autorės nuomone, tarp šalių gali kilti nemažai nesutarimų vertinant, ar akcijos yra lygiavertės. Pavyzdžiui, svarstyтина, ar to paties emitento išleistos materialiosios akcijos gali būti vertinamos taip pat kaip ir esančios nematerialiu pavidalu

vertybinių popierių sąskaitose. Manytina, kad įkaito turėtojas turėtų traktuoti tokias akcijas kaip lygiavertes įkeistosioms, jei tik jų nominali vertė išlieka ta pati, o skiriasi tik išraiškos forma, nors tai, kita vertus, tam tikrais atvejais ir galėtų apsunkinti kreditorių.

Kiek kitokia situacija susiklosto, kai įkeitimo sutartimi akcijos yra perduodamos įkaito turėtojui ar trečiajam asmeniui. Šiuo atveju tai reikštų, kad akcijų savininku realiai išlieka įkaito davėjas, tačiau praktiškai jis praranda teisę jomis disponuoti iki pagrindinės prievolės įvykdymo momento. Tačiau tai vis dėlto nereiškia, jog kreditorius ar tretysis asmuo, kuriam patikėtos akcijos, turi teisę disponuoti įkeistomis akcijomis, kadangi įkeitimo sutartimi jiems tėra perduodamas įkeitimo objektas, o ne nuosavybės teisės į jį.

Neretai įkaito turėtojas turi kitų prievolių, dėl ko jis būtų suinteresuotas jam įkeistas akcijas panaudoti kaip tų prievolių užtikrinimo priemonės. Pažymėtina, kad daugelyje užsienio valstybių tokia teisė neretai yra ribojama. Pavyzdžiui, Olandijos Civiliniame kodekse yra įtvirtinta, jog įkaito turėtojas neturi teisės įkeitimo objekto įkeisti dar kartą, nebent tokia galimybė buvo numatyta pačioje įkeitimo sutartyje. Italijos civilinis kodeksas numato, jog be įkaito davėjo sutikimo, kreditorius neturi teisės naudotis įkeistu daiktu, nebent tai yra būtina daikto išsaugojimui. Jis taip pat negali daikto įkeisti ar leisti naudotis kitiems asmenims.

Tačiau aukščiau minėtoje Direktyvoje dėl finansinio užstato susitarimų vis dėlto buvo pasiūlyta šalims įtvirtinti įkaito turėtojo teisę panaudoti įkeitimo objektą dar kartą jį įkeičiant, tačiau su sąlyga, kad nenukentės įkaito davėjo interesai jam įvykdžius savo pagrindinę prievolę ir siekiant susigrąžinti įkeistą turtą. Taigi Direktyvoje, atsižvelgiant į situaciją finansų rinkose, numatyta, jog šalys yra laisvos susitarti, ar perdavus finansinį užstatą įkaito turėtojui, šiam suteikiama disponavimo tokiu turtu laisvė ir kokia apimtimi.

Apibendrinant reikia pasakyti, kad disponavimas įkeistomis akcijomis praktikoje turi nemažą reikšmę. Iš vienos pusės, įkaito davėjas yra suinteresuotas įkeitimo sutarties galiojimo laikotarpiu pasilikti įkeitimo objektą sau, kad galėtų juo disponuoti ir taip tikėtis realios finansinės naudos, padėsiančios įvykdyti ir įkeitimu apsaugotą savo pagrindinę prievolę. Iš kitos pusės, kreditoriui palankiau įkeitimo objektą turėti savo žinioje, kadangi tuo atveju, jei skolininkas neįvydytų savo prievolės, įkaito turėtojas galėtų greitai ir efektyviai patenkinti savo turtinį reikalavimą iš įkeisto turto vertės.

4. Įkeitimo teisės pabaiga

Civiliniame kodekse numatytas baigtinis sąrašas įkeitimo teisės pasibaigimo pagrindų (4.224 straipsnis): įkeitimo civiliniai teisiniai santykiai baigiasi, kai pasibaigia įkeitimu užtikrinta prievolė; žūsta įkeistas daiktas; įkaito turėtojas įgyja nuosavybės teisę į įkeistą daiktą arba jam pereina įkeistos teisės; pasibaigia teisės, esančios įkeitimo dalyku, galiojimo terminas; kai kreditorius negali patenkinti savo reikalavimo iš įkeitimo dalyko dėl ieškinio senaties termino praleidimo; kai šalys susitaria ar kreditorius atsisako įkeitimo.

Pats paprasčiausias prievolės pabaigos pagrindas - tinkamas įvykdomas. Ji taip pat baigiasi, kai kreditorius vietoj reikiamo įvykdymo priima kitos rūšies įvykdymą. Kai prievolė baigiasi įvykdymu, baigiasi ir visos iš šios prievolės atsiradusios papildomos teisės ir pareigos. Jei pagrindinė prievolė buvo užtikrinta įkeitimu, jos pabaiga reikš ir įkeitimo, kaip papildomos prievolės, pabaigą. Tačiau pastebėtina, jog „papildomos prievolės pabaiga nereiškia, kad biagėsi pagrindinė prievolė“³⁸: net ir pasibaigus įkeitimui, kreditorius turi teisę reikalauti, kad skolininkas įvykdytų pagrindinę prievolę.

Taigi bendriausia prasme įkeitimo teisė baigiasi tuomet, kai yra įvykdoma pagrindinė prievolė, kurios užtikrinimui ir buvo sudarytas akcijų įkeitimo sandoris. Priklausomai nuo įkeistų akcijų formos, jos turi būti gražinamos įkaito davėjui. Jei sutartimi materialiosios akcijos buvo perduotos kreditoriui ar trečiajam asmeniui, jos turi būti gražinamos įkaito davėjui. Kalbant apie akcijas kaip nematerialiusius vertybinius popierius, turi būti panaikintos atitinkamos žymos apie akcijų įkeitimo faktą įkaito davėjo vertybinių popierių sąskaitoje tam, kad jis galėtų be jokių apribojimų jomis toliau disponuoti. Jei įkeitimo sutartimi nematerialiąsias akcijas buvo susitarta pervesti į atitinkamą įkeito turėtojo ar trečiojo asmens specialiąją sąskaitą, skolininkui tinkamai įvykdžius savo prievolę, įkaito turėtojas ar tretysis asmuo įgyja pareigą pervesti išlaisvintas nuo įkeitimo akcijas jų savininkui.

Pasibaigus įkeitimui, kreditorius įgyja pareigą gražinti skolininkui jam priklausantį turtą (įkeitimo objektą), jei įkeitimo sutartimi toks turtas buvo jam perduotas.

³⁸ MIKELĖNAS, V., et al. Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė (I). Vilnius: Justitia, 2003, p.164

Reikia pasakyti, jog praktikoje gali iškilti tam tikrų problemų būtent dėl įkeitimo objekto gražinimo įkaito davėjui nematerialiųjų akcijų atveju. Kadangi jos neturi fiziškai išreikštos formos ir tiesiog yra pažymimos atitinkamose vertybinių popierių sąskaitose, jų tvarkymu specialiai užsiima vertybinių popierių tvarkytojai. Kaip jau minėta, sutarties šalys su pasirinktu sąskaitų tvarkytoju sudaro sutartį, kuriomis nustato sąlygas, kuriomis vadovaudamasis toks sąskaitų tvarkytojas vykdys sutarties įsipareigojimus. Labai svarbu tokio tipo sutartyse aptarti ir numatyti konkrečią tvarką, pagal kurią įkeitimo sutarties šalys duos nurodymus vertybinių popierių sąskaitos tvarkytojui dėl tam tikrų veiksmų atlikimo toje sąskaitoje. Tai ypač aktualu kalbant apie įkeisto turto gražinimą prievolę įvykdžiusiam įkaito davėjui, kadangi tarp šalių galimi įvairūs nesutarimai, piktnaudžiavimai ir netgi dokumentų klastojimo atvejai. Siekiant suvaldyti tokio pobūdžio riziką, patartina sutartyje su sąskaitų tvarkytoju numatyti konkrečią tvarką, kuria vadovaudamasis tvarkytojas panaikintų atitinkamas žymas ar pervestų akcijas į įkaito davėjo sąskaitą. Darbo autorės nuomone, optimaliausias sprendimas tokioje situacijoje būtų sutartyje su sąskaitų tvarkytoju numatyti sąlygą, jog tik gavęs konkrečius raštiškus lygiaverčio turinio nurodymus iš abiejų įkeitimo sutarties šalių, galėtų imtis veiksmų.

Nagrinėjant įkeitimo sutarties pasibaigimo sąlygas taip pat labai svarbu paminėti atvejį, kada su finansų rinkų dalyviais norima sudaryti sutartį, pagal kurią įkeičiantis akcijas asmuo galėtų pasiskolinti tam tikrą sumą ne vieną, o kelis kartus tomis pačiomis sąlygomis. Tokie sandoriai praktikoje dar vadinami susitarimais dėl kredito linijos. Tai terminuotos paskolos forma, įgalinanti vieną sutarties šalį bet kuriuo metu pasiskolinti visą ar dalį iš anksto numatytos kredito linijos sumos iš tam tikro finansų rinkos dalyvio. Nors Civilinis kodeksas konkrečiai šio atvejo nereglamentuoja, tačiau sprendžiant iš to, jog įkeitimu gali būti užtikrintas bet kurios piniginės prievolės įvykdymas, įkeitimo objektu gali būti ir daiktai, kurie taps įkaito davėjo nuosavybe ateityje, o įkeitimo sutartyje gali būti numatytas tiek konkretus, tiek maksimalus įketimu užtikrinamos prievolės dydis, šalys yra laisvos susitarti dėl kredito linijos.

Tačiau derėtų dėmesį atkreipti į tai, jog vienas iš pagrindų, su kuriuo Civilinis kodeksas sieja įkeitimo teisės pasibaigimą, yra įkeitimu užtikrintos prievolės pasibaigimas. Viena iš kredito linijos savybių yra ta, jog sutarties šalis gali panaudoti ir

grąžinti kredito linijos dalį bet kuriuo metu bet kokia suma iki sutarto termino pabaigos. Pavydžiui, klientas, pasinaudodamas kredito linija gali pasiskolinti iš banko pinigų, neviršydamas nustatytos ribos. Problemų gali iškilti tuomet, kai susitarimas dėl kredito linijos yra užtikrinamas akcijų įkeitimu, o skolininkas grąžina pasiskolintą kredito linijos dalį prieš termino pabaigą. Tuomet iškyla klausimas, ar baigiasi ir įkeitimas kaip tokios pagrindinės prievolės užtikrinimas, kadangi įkaito davėjas prievolę lyg ir įvykdo. Kadangi Civiliniame kodekse įtvirtinta, jog įkeitimo teisė baigiasi pasibaigus įkeitimu užtikrintai prievolei, manytina, kad tas pats daiktas viena įkeitimo sutartimi negali būti panaudotas užtikrinti kelių skirtingu metu atsiradusių prievolių įvykdymą. Kita vertus, pagal kredito linijos susitarimą skolininkas iki termino pabaigos turi galimybę pasiskolinti dar kartą, tačiau tokiu atveju yra svarstyta, ar toks pakartotinis skolinimas vis dar būtų užtikrintas įkeitimu ir ar neturėtų būti sudaryta nauja įkeitimo sutartis.

Siekiant išvengti tokių neaiškumų, K. Laurinavičius siūlo: „Civilinį kodeksą papildyti nuostata, leidžiančia įkeitimą, kuriuo užtikrinami įsipareigojimai, susiję su kredito linija, laikyti pasibaigusiu tik jį panaikinus. Tokiu atveju įkeitimas galiotų ir tuo metu, kai skolininkas neturi piniginės prievolės kreditoriui, juo būtų užtikrinamos būsimos prievolės, kylančios iš tos pačios kredito linijos sutarties“³⁹. Todėl įstatymiškai būtų pravartu įtvirtinti nuostatą, jog įkeitimas lieka galioti, jei tarp šalių jau yra susiklostę teisiniai santykiai, iš kurių gali atsirasti būsima nauja prievolė. Tai pagelbėtų ne tik situacijose, kada skolininkas prieš terminą grąžina tą kredito dalį, kurią buvo pasiskolinęs, tačiau vis dar ketina skolintis toliau, bet ir tada, kai jis panaudoja visą leistiną kreditą ir jį grąžina.

4.1 Įkeistų akcijų realizavimas

Tarptautinių žodžių žodynas sąvoką „realizuoti“ apibrėžia kaip „1. ką nors įvykdyti, įgyvendinti; 2. parduoti; turtą ar vertybinius popierius paversti pinigais.“⁴⁰ Panašiai „realizavimas“ yra verčiamas ir iš anglų kalbos: „1. (į)vykdymas, įgyvendinimas, realizacija; 2. (turto ar vertybinių popierių) pavertimas pinigais, pardavimas,

³⁹ Laurinavičius, K. Nematerialiųjų vertybinių popierių teisinė prigimtis ir jų panaudojimas prievolių įvykdymui užtikrinti: daktaro disertacija. Vilnius: Mykolo Romerio Universitetas, 2005, p. 100

⁴⁰ Vaitkevičiūtė, V. Tarptautinių žodžių žodynas. Vilnius: Žodynas, 2001, p. 827.

realizacija.⁴¹ Todėl iškyla klausimas, ar Civilinis kodeksas numato vien įkeitimo objekto pardavimo tvarką pagrindinės prievolės neįvykdymo atveju, ar įkaito realizavimas turėtų būti suprantamas plačiaja prasme, apimant ir jo perdavimą kreditoriaus nuosavybėn.

Jei suėjus pagrindinės prievolės įvykdymo terminui ji dar nėra įvykdyta, įkaito turėtojas įgyja teisę nukreipti išieškojimą į įkeitimo objektą. Civilinio kodekso nuostatas taikant kartu su UNIDROIT tarptautinių komercinių sutarčių principais⁴², galima teigti, jog toks sutartinių įsipareigojimų neįvykdymas apima ir bet kokius kitus esminius sutarties vykdymo trūkumus, pavyzdžiui, termino praleidimą, įvykdymą netinkamu būdu ar netinkamoje vietoje, prievolės vykdymo sąžiningumo principo pažeidimą ir panašiai. Taigi skolininkui laiku ir tinkamai neįvykdžius pagrindinės prievolės, užtikrintos akcijų įkeitimu, kreditorius įgyja teisę nukreipti išieškojimą į įkeitimo objektą.

Teisės nukreipti išieškojimą į įkeitimo objektą atsiradimas Civiliam kodekse siejamas su tam tikrais terminais. Tuo atveju, jei prievolės įvykdymo terminas jau suėjęs, tačiau skolininkas prievolės neįvykdė, įkaito turėtojas įgyja teisę išieškojimą į įkeistą turtą nukreipti ne anksčiau kaip praėjus dvidešimčiai dienų po prievolės įvykdymo termino pabaigos (4.216 straipsnis). Tačiau šalys gali nustatyti ir kitą, lengvatinį, terminą, su kuriuo būtų siejamas įkaito turėtojo teisės į išieškojimą atsiradimas. Toks terminas negali būti trumpesnis nei dešimt dienų, skaičiuojamų po prievolės įvykdymo termino pabaigos. Svarstyta, ar šalys galėtų susitarti ir dėl ilgesnio nei dvidešimties dienų laikotarpio, kuris tokiu atveju būtų lengvatinis įkaito davėjui. Vadovaujantis sutarčių laisvės principu, galima teigti, jog praktikoje neturėtų kilti problemų įkeitimo sutartyje numatant palankesnę terminą tiek kreditoriui, tiek skolininkui. Pavyzdžiui, Italijos civilinio kodekso 2797 straipsnyje yra numatytas kur kas trumpesnis – 5 dienų – įspėjimo terminas.

Civilinis kodeksas taip pat įtvirtina kreditoriaus pareigą raštu įspėti skolininką (ar įkaito davėją) apie tai, jog jis pažeidė pagrindinę prievolę ir apie būsimą išieškojimą iš įkeisto turto. Tuo atveju, jei įkeitimas nėra įregistruotas Hipotekos registre, kreditorius privalo informuoti skolininką tiesiogiai, o esant registracijai toks perspėjimas siunčiamas

⁴¹ Armalytė, O.; Pažūsis, L. Anglų - lietuvių kalbų teisės žodynas. Vilnius: Alma littera, 1998, p.390.

⁴² International Institute for the Unification of Private Law. *UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts* [interaktyvus]. 2004 [žiūrėta 2007m. vasario 23d.] Chapter 7. Prieiga per internetą: <<http://www.unidroit.org/english/principles/contracts/principles2004/blackletter2004.pdf>>

per hipotekos skyrių. „Prieš teikdamas skolininkui ir įkaito davėjui įspėjimą, hipotekos teisėjas turi patikrinti, ar kreditoriui atsirado pagrindas pradėti išieškojimą iš įkeisto turto. Teisėjui nenustačius pagrindų, būtinų pradėti išieškoti, kreditoriaus įspėjimas skolininkui neįteikiamas, nes įspėjimas yra pirma ir labai svarbi pradėjimo išieškoti iš įkeisto turto stadija“.⁴³

Reikia pasakyti, jog per minėtą dvidešimties dienų ar šalių susitartą kitokį lengvatinį terminą įkaito turėtojas dar negali nukreipti išieškojimo į įkeitimo objektą. Tokio apsauginio termino reikšmė yra suteikti skolininkui galimybę tinkamai įvykdyti pagrindinę prievolę ir išvengti teisių į įkeistas akcijas suvaržymo. Atrodytų, jog šiuo atveju kreditorius atsiduria prastesnėje padėtyje skolininko atžvilgiu, kadangi pagrindinės prievolės įvykdymo terminas jau suėjęs, o jis vis tiek dar negali nukreipti išieškojimo į įkeistą turtą. Ir visgi Civiliniame kodekse yra įtvirtinta, jog įkeitimu yra užtikrinamas toks reikalavimas, koks yra jo patenkinimo momentu: vadinasi, yra įskaičiuojamos palūkanos, netesybos, nuostoliai, patirti dėl prievolės termino įvykdymo preleidimo, taip pat būtinos išieškojimo išlaidos, kurios privalo būti padengtos pirmiausiai. Taigi, prasidėjus terminui po prievolės įvykdymo termino suėjimo, skolininkas laikomas pažeidusiu prievolę ir privalo atlyginti kreditoriui už jo patirtus nepatogumus.

Būtina paminėti, jog tam tikrais atvejais įkaito turėtojas įgyja teisę reikalauti, kad skolininkas įvykdytų savo įsipareigojimus dar prieš sueinant pagrindinės prievolės įvykdymo terminui. Tai Civiliniame kodekse specialiai numatytos situacijos, kada siekiama apsaugoti kreditoriaus interesus: kai į įkeistąjį daiktą išieškojimą nukreipia kitas asmuo; miršta įkaito davėjas arba pradedama įkaito davėjo (juridinio asmens) likvidavimo procedūra; žūva įkeistas daiktas arba jo vertė sumažėja daugiau kaip trisdešimčia procentų dėl tam tikrų priežasčių, kurios nepriklauso nuo įkaito davėjo; įkaito davėjas trukdo kreditoriui tikrinti įkeisto daikto būklę; pažeidžiamos sutarties sąlygos dėl paskesnio įkeitimo arba jeigu įkaito davėjas pažeidė kitas sutarties sąlygas ar atliko veiksmus, dėl kurių gali sumažėti įkeisto daikto vertė ar išieškojimas gali tapti neįmanomas (4.216 straipsnio 2 dalis). Žinoma, įkeitimo sutartyje šalys yra laisvos numatyti ir kitas specialias sąlygas, kurių pažeidimas suponuotų kreditoriaus teisę

⁴³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2001m. vasario 26d. nutartis c.b. *Švedijos bendrovė „VOLVO truck corporation“ v. UAB „Motor servis“*, Nr. 3K-3-22/2001, kat. 27.6, 27.5.4

reikalauti, kad įkaito davėjas įvykdytų savo skolinius įsipareigojimus dar prieš sueinant sutartyje nustatytam terminui.

Civiliniame kodekse gana išsamiai aptariama įkeistų daiktų išieškojimo tvarka. Ir visgi čia gali kilti nemažai su kreditoriaus reikalavimų patenkinimu susijusių problemų.

Visų pirma, kodekso 4.219 straipsnis numato kreditoriaus pareigą raštu įspėti skolininką ar įkaito davėją (kai skolininkas ir įkaito davėjas nesutampa) apie tai, jog jei skolininkas neįvykdys savo sutartinių įsipareigojimų per aukščiau aptartą terminą, kreditorius įgis teisę nukreipti išieškojimą į įkeistą turtą tam, kad patenkintų savo reikalavimą iš pagrindinės prievolės. Po tokio skolininko informavimo, šis praranda teisę bet koku būdu disponuoti įkeitimo objektu, netgi tuo atveju, jei, pavyzdžiui, įkeitimo sutartyje šalys susitarė, jog įkeičiamos akcijos lieka įkato davėjui ir jis turi teisę tam tikra apimti jomis naudotis. Taigi skolininkas jau laikomas pažeidusiu prievolę ir privalo perduoti įkeitimo objektą kreditoriui. Pabrėžtina, kad tai dar nereiškia, jog perduotas įkeitimo objektas tampa įkaito turėtojo nuosavybe, tačiau yra traktuojamas kaip teisėtas tokio turto valdytojas. Todėl skolininkui atsisakius jam perduoti įkeitimo objektą, kreditorius įgyja teisę kreiptis į hipotekos teisėją su prašymu areštuoti įkeistą turtą bei perduoti jam. Svarstyтина, ar vienašalis kreditoriaus pareiškimas turėtų galios duoti nurodymą vertybinių popierių sąskaitų tvarkytojui pervesti įkeistas nematerialiąsias akcijas į jo specialiąją sąskaitą. Darbo autorė jau prieš tai išdėstė nuomonę, jog visgi reiktų abiejų sutarties šalių nurodymų, kad būtų išvengta kreditoriaus piktnaudžiavimo teise, dokumentų klastojimo atvejų ir panašiai. Pabrėžtina, jog kreditorius turi teisę reikalauti jam perduoti įkeitimo objektą, tačiau šios savo teisės jis negali įgyvendinti savavališkai ar per prievartą⁴⁴: jei įkaito turėtojas atsisako perduoti įkeitimo objektą, kreditorius įgyja teisę kreiptis į hipotekos teisėją su prašymu areštuoti įkeitimo objektą ir perduoti jam (Civilinio kodekso 4.219 straipsnio 4 dalis).

Skolininkui pažeidus pagrindinę prievolę, kreditorius yra suinteresuotas kuo greičiau patenkinti savo reikalavimą iš įkeisto turto vertės. Civiliniame kodekse numatyti trys būdai, kaip tai gali būti padaryta:

⁴⁴ Petrauskaitė, D. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Ketvirtoji knyga. Daiktinė teisė. XII skyrius. Įkeitimas* (4). p. 10

- 1) kreditorius parduoda įkeistą daiktą kreditoriaus, skolininko ar įkaito davėjo (kai skolininkas ir įkaito davėjas nesutampa) sutartu būdu;
- 2) bendru sutarimu daiktas yra perduodamas kreditoriui;
- 3) kai šalys nesusitaria dėl įkeitimo objekto perdavimo kreditoriui, jis parduodamas aukcione.

Taigi jei skolininkas neįvykdo prievolės, jis privalo perduoti įkeitimo objektą kreditoriui. Tuomet kreditorius turėtų perduoti akcijas įkeitimo sutarties šalių sutartu būdu. Siekiant išvengti šalių ginčų, sutartyje patartina konkrečiai numatyti, kokia tvarka bei kokiomis sąlygomis kreditorius parduos jam perduotas įkeistas akcijas. Kreditorius, parduodamas įkeistą turtą, turi išpėti pirkėją, jog parduoda įkeitimo objektą kaip įkaito turėtojas, o ne savininkas. Be to, kreditorius privalo siekti, kad įkeitimo objektas būtų parduotas be reikalo nedelsiant ir už komerciniu požiūriu protingą kainą, kadangi priešingu atveju, skolininkas įgis reikalavimo teisę atlyginti jo patirtus nuostolius dėl delsimo ar neracionalios kainos. Paminėtina ir tai, kad kreditorius turi teisę įkeitimo objekto pardavimo reikalus pavesti tvarkyti kitam asmeniui, tokiems jų tarpusavio santykiams taikant Civilinio kodekso normas, reglamentuojančias pavedimą.

Jei šalys yra sutarusios, jog, skolininkui neįvykdžius pagrindinės savo prievolės, įkeitimo objektas bus perduotas kreditoriaus nuosavybėn, įkaito davėjas privalo akcijas perduoti (pervesti) įkaito turėtojui, kuris nuo to momento būtų traktuojamas kaip naujasis jų savininkas. Tokiu būdu vieno asmens nuosavybės teisių pasibaigimas yra sietinas su tokių pat teisių atsiradimu kitam asmeniui⁴⁵. Tačiau svarstyтина, ar toks nuosavybės teisių perleidimo susitarimas gali būti realiai pasiektas tada, kai tarp šalių jau yra kilęs ginčas dėl pagrindinės prievolės įvykdymo, o įkeitimo sutartimi nėra iš anksto numatyta.

Trečiasis būdas, kuriuo kreditorius gali patenkinti savo reikalavimus iš įkeisto turto, yra įkeisto daikto pardavimas aukcione. Galima teigti, jog šis būdas yra kraštutinė priemonė, naudojama tada, kai įkeitimo sutarties šalys nepasiekia susitarimo, kaip realizuoti įkeistas akcijas pirmiaisiais dviem reikalavimo patenkinimo būdais. Šiuo atveju nėra reikalingas kreditoriaus ir skolininko sutarimas nei skolininko valia. Daiktų pardavimo aukcione taisyklės įtvirtintos Civilinio kodekso 6.419 – 6.424 straipsniuose.

⁴⁵ Rauličkytė, A. *Nuosavybės teisės gynimas konstitucinės priežiūros institucijose*: daktaro disertacija. Vilnius, 2000, p. 39.

Aukščiausiasis Teismas yra nurodęs, kad priverstinis išieškojimas iš įkeisto turto pradamas tam, kad būtų patenkinti kreditoriaus reikalavimai skolininkui pagal pagrindinę prievolę, kurios dydžio vykdymo užtikrinimui buvo įkeistas daiktas. Taigi esant neįvykdytai pagrindinei prievolei įkeistas daiktas ne pereina kreditoriui nuosavybėn, o kreditorius įgyja teisę parduoti įkeistą skolininko ar trečiojo asmens (įkaito davėjo) nuosavybės teise priklausantį daiktą, nebent kreditorius su įkaito davėju susitartų dėl įkeisto daikto perėjimo kreditoriaus nuosavybėn skolininko prievolės neįvykdymo atveju. Kreditorius, realizuodamas įkeistą daiktą, savo naudai pasilieka pajamas už parduotą daiktą kreditorinio reikalavimo ribose; tuo atveju, kai gautų pajamų dydis viršija kreditoriaus reikalavimą pagal pagrindinę prievolę, viršijanti pajamų dalis atskaitoma skolininkui, ir priešingai, jei sumos, gautos pardavus įkeistą turtą, yra nepakankamos įkaito turėtojo reikalavimui padengti, tai įkaito turėtojas turi teisę išsieškoti trūkstamą sumą iš skolininko kito turto.

Labai svarbu, jog kreditorius įkeistą daiktą realizuotų už esamą realią rinkos kainą, tik tokiu būdu gali būti užtikrinama kreditoriaus bei skolininko (įkaito gavėjo ir įkaito davėjo) abipusių turtinių interesų pusiausvyra. Taigi vykdant priverstinį išieškojimą iš įkeisto daikto kreditorius turi siekti maksimaliai įmanomos realios kainos už parduodamą įkaitą. Savo ruožtu skolininkas ir (ar) įkaito davėjas turi nesiimti tokių aktyvių veiksmų, dėl kurių sumažės įkaito vertė bei kreditoriaus gautos pajamos už parduotą įkeistą turtą. Priverstinio išieškojimo metu pardavus įkeistą daiktą kreditoriui tenka jo reikalavimą atitinkanti lėšų dalis. Taigi įstatymo saugomas kreditoriaus interesas yra įkeisto daikto vertės išlaikymas. Todėl tie skolininko ar įkaito davėjo veiksmai, kuriais realiai trukdoma patenkinti kreditoriaus reikalavimą iš įkeisto turto, yra draustini⁴⁶.

4.2 Akcijų įkeitimas ir balsavimo teisė

Lietuvos Respublikos vertybinių popierių įstatymo 24 straipsnyje yra įtvirtinta, jog asmens turimais balsais yra laikoma teisė balsuoti, kurią suteikia asmeniui

⁴⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004m. liepos 16d. nutartis c.b. *E.TvariJonavičienė v. AB „Malsena“*, Nr. 3K-3-334/2004, kat. 21.2.2.1; 21.9; 27.6; 29

nuosavybės teise priklausančios akcijos (išskyrus atvejį, kai akcijos įkeistos ir įkeitimo sutartis numato balsavimo teisės perdavimą įkaito turėtojui)⁴⁷

Civilinio kodekso 4.219 straipsnyje numatyta, kad skolininkui neįvykdžius įkeitimu užtikrintos pagrindinės prievolės, kreditorius savo reikalavimo patenkinimui gali parduoti įkeistą objektą (CK 4.219 straipsnio 1, 5 dalys). Tai reiškia, kad pats kreditorius be jo ir skolininko susitarimo pats asmeniškai neperima įkaito objekto nuosavybės, o įgyja teises į įkeistą objektą ta apimtimi, kiek reikia savo reikalavimams patenkinti. Pagal CK 4.214 straipsnį asmuo, kuriam perduotas įkeistas daiktas, privalo tinkamai jį laikyti ir išsaugoti, tačiau toks asmuo neturi teisės naudotis įkeistu daiktu, jei ko kita nenumato įstatymas ar sutartis. Aukščiausiasis teismas taip pat yra pasisakęs šiuo klausimu, pripažindamas, jog: „kreditorius, prasidėjus priverstiniam išieškojimui iš įkeistų bendrovės akcijų, perima iš akcijų savininkų (įkaito davėjų) visas akcijų suteikiamas teises, tarp jų – ir teisę balsuoti visuotiniame akcininkų susirinkime. Kreditoriui gali būti įstatymo nustatyta tvarka suteikta teisė dalyvauti ir balsuoti akcijomis visuotiniame akcininkų susirinkime (įkaito davėjo ir gavėjo susitarimu, teismo sprendimu, numatant tokią galimybę įkeitimo lakšte)“⁴⁸.

Įkeistų akcijų įrašymas į įkaito turėtojo vardu atidarytą vertybinių popierių sąskaitą yra laikomas įkeistų akcijų perdavimu įkaito turėtojo žinion, tačiau toks įrašas netampa nuosavybės teisės įrodymu. Tai reiškia, kad įkeistos akcijos išlieka įkaito davėjais esančių akcininkų nuosavybe, akcijų savininkai turi teisę jomis naudotis. Akcininkų balsavimo (naudojimosi akcijomis) teisės ribojimai galimi tik tuo atveju, jei jie specialiai nustatomi teismo procesiniame sprendime. Toks aiškinimas yra suformuluotas Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje⁴⁹, nurodant, kad, teismui areštavus akcijas, akcininko neturtinė teisė balsuoti areštuotomis akcijomis gali būti apribota tik tada, jeigu šį apribojimą teismas taiko ir apie tai konkrečiai nurodo nutartyje areštuoti turtą.

Taigi įkeitimo teisė suteikia įkaito turėtojui atitinkamas teises į įkeistą turtą, o būtent teisę tą turtą valdyti, apriboti įkaito davėjo teisę tuo turtu disponuoti, nukreipti

⁴⁷ Lietuvos Respublikos vertybinių popierių įstatymas (Valstybės Žinios, 2007, Nr. X-1023).

⁴⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004. rugsėjo 13d. nutartis c.b. *E.TvariJonavičienė v. AB „Pasvalio grūdai“*, Nr. 3K-3-436/2004, kat. 21.2.2.1.; 27.6.; 27.8

⁴⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2003m. kovo 31d. nutartis c.b. *S.Maulevičius v. AB „Paminklų restauravimo institutas“*, Nr. 3K-3-425/2003, kat. 21.2.2.1, 21.6

išieškojimą į įkeistą turtą ir kt.⁵⁰ Įkeitimo instituto paskirtis yra sukurti veiksmingą kreditorių teisių apsaugos mechanizmą. Įkeitimu kreditoriui suteikta teisė reikalauti patenkinti jo skolinį reikalavimą greitesne ir paprastesne nei ginčo tvarka. Civilinio kodekso 4.219 straipsnio 3 dalis nustato įkaito davėjo pareigą perduoti kreditoriui įkeistą daiktą, jei skolininkas neįvykdo įkeitimu užtikrintos prievolės. Netekęs valdymo teisės (akcijas perdavus kreditoriui), akcijų savininkas praranda teises naudotis akcijomis. Priešingu atveju, įkaito davėjas turėtų nepagrįstą privilegiją kreditoriaus atžvilgiu – ir teisę naudotis akcijų suteikiamomis teisėmis (dalyvauti įmonės valdyme), ir teisę reikalauti iš kreditoriaus nuostolių atlyginimo, atsiradusio akcijoms esant kreditoriaus žinioje, tai prieštarautų teisingumo ir protingumo principams (Civilinio kodekso 1.5 straipsnis). Išieškant iš įkeisto materialaus daikto jam esant kreditoriaus žinioje, įkaito davėjas neturi fizinės galimybės tuo daiktu naudotis, šiuo atveju galiojantys įstatymai nenumato išimčių įkeistam nematerialiam turtui – akcijoms.⁵¹

Priverstinai išieškant iš įkeisto turto, kreditorius valdo daiktą iki jo realizavimo. Kreditoriaus santykis su jam perduotu įkeistu turtu yra turto administravimo prigimties – kreditorius rūpinasi jam perduoto turto tinkamu laikymu, išsaugojimu, tinkamos kainos nustatymu ir turto parengimu pardavimui, negali daikto naudoti savo asmeniniams interesams, valdydamas turtą privalo užtikrinti įkaito davėjo turtinius interesus. Analogiškas teises ir pareigas turi ir asmuo, realizuojantis paprastąjį turto administravimą. Sisteminiis Civilinio kodekso normų aiškinimas leidžia daryti išvadą, kad nuo įkeisto turto perdavimo kreditoriui momento kreditorius įgyja paprastojo administratoriaus teises į jam perduotą turtą. Paprastasis administratorius realizuoja vertybinių popierių suteikiamas teises ir pareigas (Civilinio kodekso 4.240 straipsnis). Toks kreditoriaus teisių vertinimas atitinka kreditoriaus ir įkaito davėjo tarpusavio teisių ir pareigų pusiausvyrą bei užtikrina kreditoriaus pareigų įgyvendinimą. Kreditoriui paprastojo administravimo teisė kyla iš įstatymo ir šiai teisei patvirtinti nebūtina teismo nutartis.

⁵⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2003m. sausio 29d. nutartis c.b. *G.Damulis v. R.Kreipavičius*, Nr. 3K-3-98/2003, kat. 94.5; 57.1; 27.6; 36.2

⁵¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004m. rugsėjo 6d. nutartis c.b. *E.Tvarijonavičienė v. AB "Pasvalio grūdai"*, Nr. 3K-3-413/2004, kat. 16.9, 21.9, 27.6

Taigi akcininkai išlieka akcijų savininkais taip pat ir perdavus jas vykdyti išieškojimui Civilinio kodekso 4.219 straipsnio 5 dalyje nustatyta tvarka. Akcijų savininkai netenka jų turimų akcijų neturtinių teisių tik po akcijų priverstinio realizavimo pasikeitus savininkams. Tam, kad bendrovė galėtų vykdyti normalią ūkinę veiklą, bendrovės įkeistų akcijų savininkai turi turėti teisę naudotis akcijų neturtinėmis teisėmis, bet tai turi būti atliekama sąžiningai kreditoriaus atžvilgiu. Bendrovės valdymo organų veiksmai dažnai reiškia neišvengiamos ūkinės rizikos dėl galimų nuostolių buvimą, tačiau protinga rizika nereiškia įkaito turėtojo išieškojimo teisių į įkeistą daiktą pažeidimo.

Išvados

1. Civiliniame kodekse gana nuodugnai reglamentuojamas įkeitimo teisės institutas, tačiau jis iš esmės nėra pritaikytas konkrečiai akcijų įkeitimo galimybei. Tokiu būdu yra paliekama nemaža įstatymų bei poįstatyminių teisės aktų bazės tobulinimo laisvė, atsižvelgiant į sparčiai besiplečiančios civilinės apyvartos apimtis.
2. Šiuolaikinėse finansų rinkose gana aiškiai pastebimas vertybinių popierių dematerializacijos procesas. Tai reiškia, jog vis dažniau įstatymų leidėjas įtvirtina galimybę rinkų dalyviams įgyvendinti savo teises ne perduodant materialius dokumentus įprasta jų forma, o disponuoti jais kaip atitinkamais įrašais vertybinių popierių sąskaitose. Tokios tendencijos gali būti paaiškinamos sparčia šiuolaikinių technologijų plėtra, saugumo siekiu bei finansų rinkų dalyvių poreikiu greitai ir kuo efektyviau pasinaudoti turimu turtu civilinėje apyvartoje.
3. Ataižvelgiant į tai, jog akcijos nebūtinai esti materialaus pavidalo, teisė į tokius vertybinius popierius ne visada turėtų būti tapatinama su daiktine teise, kadangi jie nėra daiktai tadiciniu požiūriu. Tai atsispindi ir specifiškai juos apskaitant specialiose vertybinių popierių sąskaitose, tvarkomose finansų tarpininkų. Kadangi akcijų įkeitimo sutarties šalys savo atitinkamas sąskaitas dažnai gali būti patikėję skirtingiems sąskaitų tvarkytojams, iškyla būtinybė įkeitimo sutartimi konkrečiai apibrėžti, koku būdu tokie finansų tarpininkai gaus šalių nurodymus dėl reikiamų atlikti veiksmų tose sąskaitose, kad būtų išvengta klastojimo atvejų.
4. Ganėtinai daug keblumų kelia pakankamai formalūs įstatymų reikalavimai sudaromoms įkeitimo sutartims. Turint omenyje, jog finansų rinkų dalyviai siekia kuo operatyviau pasinaudoti savo galimybe pelningai disponuoti turimomis akcijomis, įstatyminė bazė neretai sudaro keblumų įforminant tokio pobūdžio sandorius bei norint padaryti atitinkamus sutarčių pakeitimus. Tokie varžymai skatina ieškoti kitų, efektyvesnių prievolių užtikrinimo būdų.
5. Kaip viena iš alternatyvų akcijų įkeitimui, gali būti paminėti atpirkimo sandoriai, iš esmės besiskiriantys nuo įkeitimo tuo, jog atpirkimo sutartimi akcijos laikinai, sutarties galiojimo laikotarpiu, yra perduodamos kreditoriaus nuosavybėn.

Taip yra išsprendžiamas tiek disponavimo įkeitimo objektu klausimas, tiek kreditoriaus siekis turėti įkaitą savo žinioje, kad prievolės neįvykdymo atveju galėtų nedelsiant realizuoti savo teisę į jam perduotą turtą.

6. Praktikoje taip pat nemažai problemų kelia įkeistų akcijų realizavimo klausimai. Civilinis kodeksas numato gana sudėtingą įkeisto turto išreikalavimo iš įkaito gavėjo procedūrą, dažnai atimančią laiko bei neretai besibaigiančią teisiniais ginčais. Jei įkeitimo sutarties šalys susitartų dėl konkretaus akcijų likimo pagrindinės prievolės neįvykdymo atveju, būtų galima išvengti nemažai formalių procedūrų, apsunkinančių sutarties šalis bei atitolinančių galimybę patenkinti teisėtą kreditoriaus interesą iš įkeisto turto.
7. Kreditoriui gali būti suteikta teisė dalyvauti ir balsuoti akcijomis visuotiniame akcininkų susirinkime (įkaito davėjo ir gavėjo susitarimu, teismo sprendimu, numatant tokią galimybę įkeitimo lakšte). Tačiau jei tokia kreditoriaus teisė nėra numatyta, akcijų savininkai netenka jų turimų akcijų neturtinių teisių tik po akcijų priverstinio realizavimo pasikeitus savininkams.

Literatūros sąrašas

Teisės norminiai aktai

1. 2002m. birželio 6d. Europos Parlamento ir Tarybos Direktyva 2002/47/EB dėl susitarimų dėl finansinio įkato (OL, 2002 L 168/43).
2. 2006m. lapkričio 10d. Europos Centrinio Banko gairės ECB/2006/16 dėl Europos centrinių bankų sistemos apskaitos ir finansinės atskaitomybės teisinio pagrindo (OL, 2006 L 348).
3. International Institute for the Unification of Private Law. *UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts* [interaktyvus]. 2004 [žiūrėta 2007m. vasario 23d.] Chapter 7. Prieiga per internetą:
<<http://www.unidroit.org/english/principles/contracts/principles2004/blackletter2004.pdf>>
5. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (negalioja nuo 2001m. liepos 1d.) (Valstybės Žinios, 1964, Nr. 19-138).
6. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (Valstybės Žinios, 2000, Nr. 74-2262).
7. Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas (Valstybės Žinios, 2000, Nr. 64-1914).
8. Lietuvos Respublikos finansinio užtikrinimo susitarimų įstatymas (Valstybės Žinios, 2004, Nr. 61-2183).
9. Lietuvos respublikos finansinių priemonių rinkų įstatymas (Valstybės Žinios, 2007, Nr. 17-627).
10. Lietuvos Respublikos vertybinių popierių įstatymas (Valstybės Žinios, 2007, Nr. 10-1023).
11. Lietuvos Respublikos vertybinių popierių komisijos 2003 m. gruodžio 29 d. nutarimu patvirtintos Vertybinių popierių cirkuliacijos apskaitos taisyklės (Valstybės Žinios, 2004 01 24, Nr. 13-413).
12. Lietuvos centrinis vertybinių popierių depozitoriumas *ISIN kodų suteikimo tvarka* [interaktyvus]. 2006m. sausio 25d. [Žiūrėta 2007 03 04]. Prieiga per internetą:
<<http://www.csdl.lt/lt/data/teise/cd/ISIN%20suteikimo%20tvarka%202006%2001%2025.doc>>.

13. Atpirkimo sandorių tarp Lietuvos banko ir bankų sudarymo ir vykdymo taisyklės (Valstybės Žinios, 2000, Nr. 24-639).

14. Lietuvos banko ir mokėjimų sistemos litas dalyvių dienos ir vienos nakties atpirkimo sandorių sudarymo ir vykdymo taisyklės (Valstybės Žinios, 2004, Nr. 86-3169).

Specialioji literatūra

15. ANSAY, T.; CLARK, D. *Introduction to the Law of the United States*. Boston: Kluwer Law and Taxation Publishers, 1992.

16. ARMALYTĖ, O.; PAŽŪSIS, L. *Anglų - lietuvių kalbų teisės žodynas*. Vilnius: Alma littera, 1998.

17. BARANAUSKAS, E. *Įkeitimo teisinis reguliavimas*: daktaro disertacija. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2002.

18. BARANAUSKAS, E. *Įkeitimo teisinė prigimtis*. Jurisprudencija, 2002, Nr. 24(16).

19. BLACK, H.C. *Black's Law Dictionary: Definitions of the Terms and Phrases of American and English Jurisprudence, Ancient and Modern*. Revised fourth edition. St. Paul, Minnesota: West Publishing Co., 1968.

20. BUŠKEVIČIŪTĖ, E. *Kreditingumas ir jo įvertinimas*. Sąskaitų, 1994, Nr. 1.

21. BUŠKEVIČIŪTĖ, E.; MAČERINSKIENĖ, I. *Finansų analizė*. Kaunas: Technologija, 1999.

22. JUODKA, R. *Hipotekos reikalavimo perleidimo teorinės ir praktinės problemos*. Justitia, 2002, Nr. 1-2.

23. JUODKA, R. *Teisinės kredito rizikos mažinimo priemonės*: monografija. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2006.

24. KIRŠIENĖ, J. *Finansinio turto problema nuosavybės teisės doktrinoje ir teisineje praktikoje*: daktaro disertacija. Vilnius, 2003

25. LAURINAVIČIUS K. *Vertybinių popierių įkeitimas pagal naująjį Civilinį kodeksą*. Justitia, 2001, Nr. 1.

26. LAURINAVIČIUS, K. *Nematerialiųjų vertybinių popierių teisinė prigimtis ir jų panaudojimas prievolių įvykdymui užtikrinti*: daktaro disertacija. Vilnius: Mykolo Romerio Universitetas, 2005.

27. MCADAMS, T.; FREEMAN, T.; HARTMAN, L. *Law, Business, and Society*. Sixth edition. United States of America: McGraw-Hill Irwin, 2001.
28. MIKELĖNAS, V.; VILEITA, A; TAMINSKAS, A. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos*. Vilnius: Justitia, 2001.
29. MIKELĖNAS, V., et al. *Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė (I)*. Vilnius: Justitia, 2003.
30. NEKROŠIUS I.; NEKROŠIUS V.; VĖLYVIS S. *Romėnų teisė*. Vilnius: Justitia, 1999.
31. PETRAUSKAITĖ, D. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Ketvirtoji knyga. Daiktinė teisė. XII skyrius. Įkeitymas (4)*. Justitia, 2004, Nr. 4.
32. PETRAUSKAITĖ, D. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Ketvirtoji knyga. Daiktinė teisė. XII skyrius. Įkeitymas (5)*. Justitia, 2004, Nr.5.
33. RAULIČKYTĖ, A. *Nuosavybės teisės gynimas konstitucinės priežiūros institucijose: daktaro disertacija*. Vilnius, 2000.
34. *Standards for the Use of EU Securities Settlement Systems in ESCB Credit Operations*. European Monetary Institute, January 1998.
35. SORNARAJAH, M. *The International Law of Foreign Investment*. Second edition. Cambridge University Press, 2004.
36. VAITKEVIČIŪTĖ, V. *Tarptautinių žodžių žodynas*. Vilnius: Žodynas, 2001.
37. ZIMMERMANN, R. *The Law of Obligations: Roman Foundations of the Civilian Tradition*. Cape Town: Juta & Co, Ltd, 1992.

Praktinė medžiaga

38. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2001m. vasario 26d. nutartis c.b. *Švedijos bendrovė „VOLVO truck corporation“ v. UAB „Motor servis“*, Nr. 3K-3-22/2001, kat. 27.6, 27.5.4.
39. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004m. liepos 16d. nutartis c.b. *E.Tvarijonavičienė v. AB „Malsena“*, Nr. 3K-3-334/2004, kat. 21.2.2.1; 21.9; 27.6; 29.
40. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004. rugsėjo 13d. nutartis c.b. *E.Tvarijonavičienė v. AB „Pasvalio grūdai“*, Nr. 3K-3-436/2004, kat. 21.2.2.1.; 27.6.; 27.8.
41. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2003m. kovo 31d. nutartis c.b. *S.Maulevičius v. AB „Paminklų restauravimo institutas“*, Nr. 3K-3-425/2003, kat. 21.2.2.1, 21.6.
42. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004m. rugsėjo 6d. nutartis c.b. *E.Tvarijonavičienė v. AB "Pasvalio grūdai"*, Nr. 3K-3-413/2004, kat. 16.9, 21.9, 27.6.
43. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2003m. sausio 29d. nutartis c.b. *G.Damulis v. R.Kreipavičius*, Nr. 3K-3-98/2003, kat. 94.5; 57.1; 27.6; 36.2.

Santrauka

Prievolių įvykdymo užtikrinimas yra įstatymo numatyta civilinė teisinė priemonė, skatinanti skolininką įvykdyti prievolę kreditoriaus naudai, pridedant pagal įstatymą arba susitarimą prie pagrindinės prievolės papildomą (išvestinę) prievolę. Įkeitimas yra vienas iš tokių kredito rizikos valdymo mechanizmų, kurio tikslas yra išskirti konkretų nuosavybės objektą iš bendros skolininko ar trečiojo asmens turto masės ir apsunkinti jį daiktine teise kreditoriaus naudai, siekiant užtikrinti tinkamą pagrindinės pinigines prievolės įvykdymą.

Akcijos, kaip investiciniai nuosavybės vertybiniai popieriai, patvirtina jų turėtojų teisę dalyvauti valdant įmonę, teisę gauti akcinės įmonės pelno dalį dividendais ir teisę į dalį įmonės turto, likusio po jos likvidavimo, ir kitas įstatymų nustatytas teises. Be šių, turtinių teisių, akcininkams suteikiamos ir neturtinio pobūdžio teisės: dalyvauti visuotiniuose akcininkų susirinkimuose, balsuoti juose pagal akcijų suteikiamas teises, gauti informaciją apie bendrovę, taip pat kitas neturtines teises.

Įkeitimo teisė ypatinga tuo, kad suteikia teisę kreditoriui patenkinti įkeitimu apsaugotą reikalavimą iš įkeisto turto vertės pirmiau už kitus kreditorius, todėl svarbu išsiaiškinti, kada atsiranda įkeitimo teisė į akcijas. Bendroji taisyklė numato, jog kai įkeistas daiktas perduodamas kreditoriui, įkeitimo teisė atsiranda nuo įkeitimo sutarties sudarymo. Kai įkeistas daiktas paliekamas įkaito davėjui ar perduodamas trečiajam asmeniui, įkeitimo teisė atsiranda ne nuo sutarties sudarymo, o nuo įkeitimo įregistravimo Hipotekos registre. Įkeitimo sutartimi šalys sutaria dėl to, kas valdys įkeistą daiktą po sandorio sudarymo. Tai dažnai apsprendžia ir sutarties šalių galimybę disponuoti apsunkintomis akcijomis.

. Kai prievolė baigiasi įvykdymu, biagiasi ir visos iš šios prievolės atsiradusios papildomos teisės ir pareigos. Jei pagrindinė prievolė buvo užtikrinta įkeitimu, jos pabaiga reikš ir įkeitimo, kaip papildomos prievolės, pabaigą. Tačiau jei suėjus pagrindinės prievolės įvykdymo terminui ji dar nėra įvykdyta, įkaito turėtojas įgyja teisę nukreipti išieškojimą į įkeitimo objektą. Tokiu atveju, Civiliniame kodekse yra numatyta speciali terminų bei įkaito realizavimo sistema, kuria remiandamasis įkaito turėtojas gali patenkinti savo reikalavimą, užtikrintą įkeitimu, pirmiau už kitus skolininko kreditorius.

Pastebėtina, kad gana formalūs ir sudėtingi įstatymų reikalavimai, taikomi akcijų įkeitimo sutartims bei vėliau – įkeitimo objekto realizavimo procedūrai, mažina kreditorių suinteresuotumą skolinti pinigus bei skatina juos atitinkamai skolinti už didesnes palūkanas. Tokios priežastys finansų rinkų dalyvius skatina ieškoti naujų, efektyvesnių finansinių prievolių vykdymo užtikrinimo priemonių. Vienas labiausiai paplitusių ir gana artimas įkeitimo prigimčiai - pinigų pasiskolinimas parduodant vertybinius popierius - yra vadinamas atpirkimo sandoriu.

Summary

Security Interests in Shares: Legal Problems

Secured performance of obligations is a civil legal measure, prompting a debtor to perform an obligation, adding an extra (derivative) obligation to his main obligation. A pledge is one of such controlling mechanisms of credit risks which has got a purpose of excluding a particular proprietary object from the total amount of the debtor's or a third person's property and to burden it on behalf of creditor.

Generally, shares of stock confirm the right of the shareholders to participate in running the company, a right to get a part of company's profit in the form of dividends and a right to get a part of company's property, which is left after the undertaking is liquidated. Besides these, rights of interests, shareholders are also vested with some other rights like: a right to take part in the general shareholders meetings, to vote there, get the information about the company et cetera.

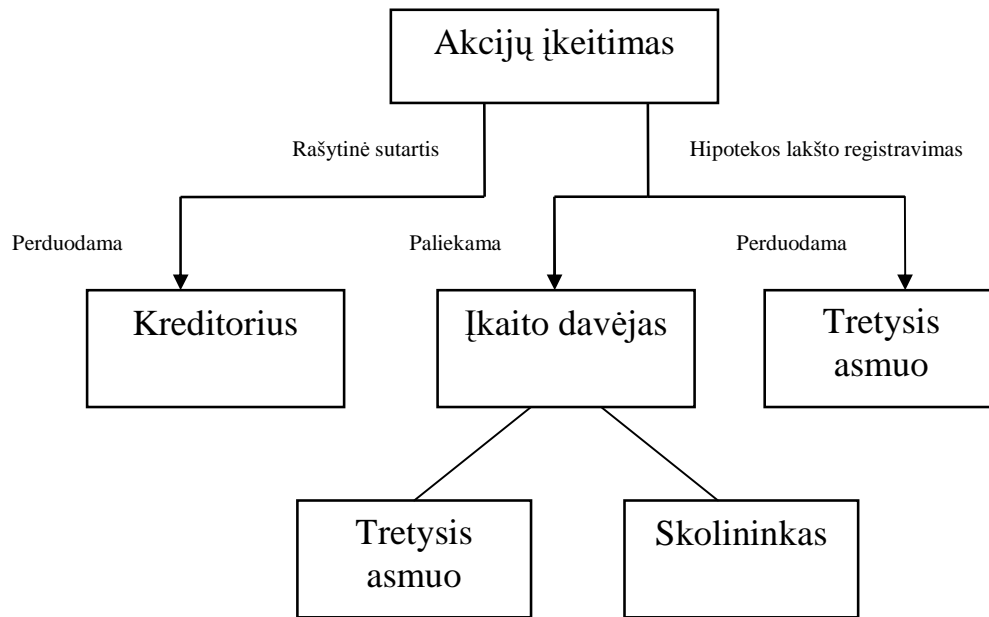
A right of pledge is specific because it grants the creditor a privilege to satisfy his secured claim before the other creditors of the same debtor can do that. That is why it is very important to determine when the moment the pledge of shares upstarts. The general rules says that the right of pledge begins from the moment the contract of pledge is made if the collateral is being transferred to the creditor. If the collateral is left for the pledger or is being transferred to the third person, a right of pledge begins from registering the contract at the Hypothec register. The parties to the pledge contract make an agreement on who is going to possess the collateral after the contract is made and who will have the right to dispose of the pledged shares.

When the obligation ends with a proper performance, all the extra rights and obligations originating from it, also come to an end. If the main obligation, which was secured with the pledge, ends, it will mean the end of pledge as an accessory obligation. But in that case if the term to fulfil the main obligation is over and it is not completed by that time, the pledgee obtains a right to direct an exaction towards the collateral. In such case, the pledgee has a right to satisfy his claim prior to the other creditors of that debtor.

What is more, pretty formal and complex requirements for the transactions of pledge of shares and later – for the realisation procedure of the collateral, lessen the concernment of the creditors to loan or motives them to lend money for slightly higher interest rates. Therefore, such reasons force the participants of financial markets to look for some new and more effective ways to secure the performance of the obligations. One of the most common and close to the nature of pledge of shares is the repurchase agreement – borrowing money by selling the shares to the other party of the contract in order to re-buy them later.

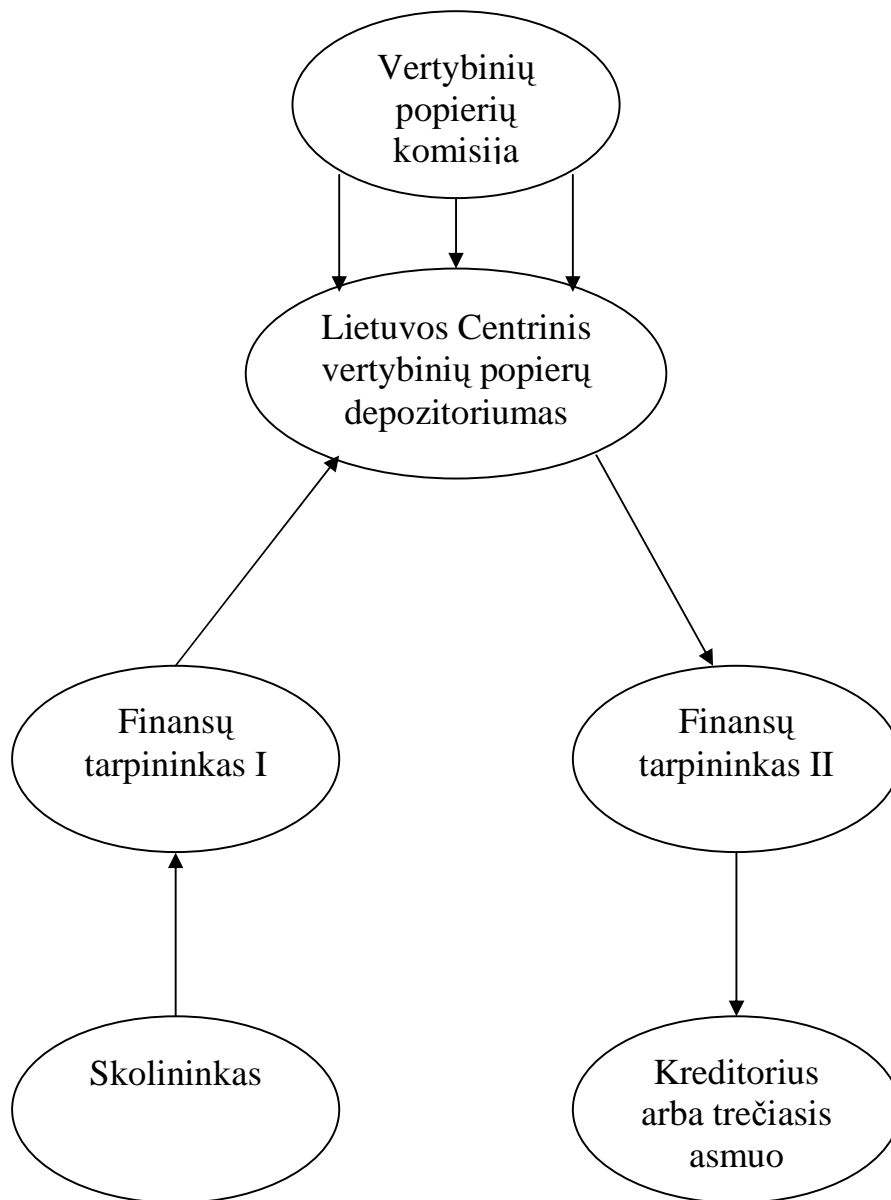
Priedas Nr. 1

Akcijų įkeitimo bendroji schema

Priedas Nr. 2

Nematerialiųjų akcijų įkeitimo schema

Priedas Nr. 3

Finansinio užtikrinimo sutarties pavyzdinė forma

Finansinio užtikrinimo sutartis Nr. _____

Vilnius, du tūkstančiai _____ metų _____ mėnesio _____ diena.

Ši sutartis sudaryta tarp AB banko ____ (banko pavadinimas)____ (toliau sutartyje – Bankas), atstovaujamo _____, veikiančio pagal įgaliojimą ir _____ (toliau sutartyje – Klientas), atstovaujamo _____, veikiančio pagal _____.

1. Sutarties dalykas.

1.1. Pagal šią Sutartį Bankas nuo _____ suteikia Klientui _____ (_____) litų sumos kreditą, o Klientas įsipareigoja Bankui gražinti kreditą su priskaičiuotomis palūkanomis _____ ir Bankui perduoda finansinį užstatą - šioje Sutartyje nurodytus vertybinius popierius, užtikrindamas kredito gražinimą, palūkanų sumokėjimą ir kitus Kliento įsipareigojimus pagal šią Sutartį Bankui.

2. Pagrindinės suteikiamo kredito sąlygos:

2.1. Metinė palūkanų norma _____.

2.2. Galutinis kredito gražinimo terminas _____ 10 val. 00 min. Vienu metu gražinama visa kredito suma. Klientas neturi teisės kredito Bankui gražinti dalimis.

2.3. Klientas turi teisę visą paimto kredito sumą gražinti anksčiau nei nurodyta šios Sutarties 2.2 punkte. Tokiu atveju Klientas privalo apie ketinimą gražinti visą paimtą kredito sumą įspėti Banką raštu prieš vieną darbo dieną.

2.4. Klientas įsipareigoja sumokėti Bankui ____ (_____) litų sutarties administravimo mokestį ne vėliau kaip per vieną darbo dieną nuo šios sutarties sudarymo dienos.

2.5. Klientas gali sudaryti šią sutartį tik turėdamas banko sąskaitą, atidarytą Banke. Bankas turi teisę nuo Kliento banko sąskaitos, nurodytos šioje sutartyje, nusirašyti visas pinigų sumas, Klientui priklausančias mokėti Bankui pagal šią sutartį. Jei nurodytoje banko sąskaitoje nepakanka lėšų Kliento įsipareigojimams įvykdyti, Bankas turi teisę Kliento įsipareigojimų įvykdymui reikiamas sumas nusirašyti nuo kitų Kliento banko sąskaitų, esančių Banke. Tuo atveju, jei Kliento banko sąskaitose, esančiose Banke, nėra Kliento įsipareigojimams pagal šią Sutartį įvykdyti reikalingos valiutos, Bankas turi teisę konvertuoti pinigus Kliento banko sąskaitoje į reikiamą valiutą Banko nustatytu kursu.

2.6. Klientas, užtikrindamas savo įsipareigojimą gražinti kreditą, sumokėti palūkanas ir kitus įsipareigojimus Bankui pagal sutartį perduoda Bankui finansinį užstatą - nurodytus vertybinius popierius Sutarties ketvirtojoje dalyje nurodytomis sąlygomis (toliau vadinama Finansinis užstatas):

2.6.1. Vertybinių popierių emitento pavadinimas ir kodas: _____

2.6.2. Vertybinių popierių rūšis: _____

2.6.3. Vertybinių popierių ISIN kodas: _____

2.6.4. Vertybinių popierių kiekis: _____

2.6.5. Vertybinių popierių nominali vertė: _____

2.7. Klientui suteikto kredito suma bet kuriuo metu negali viršyti _____ (_____) procentų Bankui perduoto Finansinio užstato rinkos vertės, kuri nustatoma pagal perduotų vertybinių popierių rinkos kainą (paskutinio sandorio kainą) organizuotoje reguliuojamoje vertybinių popierių rinkoje, kurioje prekiaujama šiais vertybiniais popieriais (Klientui suteikto kredito suma bet kuriuo metu negali viršyti _____ (_____) procentų Bankui perduoto Finansinio užstato rinkos vertės, kuri nustatoma pagal Bankui perduotų vertybinių popierių kainą, paskelbtą Reuters arba kitoje viešoje ir visuotinai pripažintoje informacinėje sistemoje, kurioje skelbiama šių vertybinių popierių rinkos kaina, jei Reuters informacinėje sistemoje šių vertybinių popierių rinkos kaina neskelbiama).

3. Kredito suteikimas:

3.1. Bankas perves visą kredito sumą į Kliento banko sąskaitą nurodytą šioje Sutartyje tą pačią darbo dieną, kai bus įvykdytos visos šios sąlygos:

3.1.1. Klientas sumokės Sutarties 2.4 punkte numatytą Sutarties administravimo mokestį.

3.1.2. Bankui bus perduotas Finansinis užstatas į Banko asmeninę vertybinių popierių sąskaitą, tvarkomą Banke pervedant užstatomus Sutarties 2.6 punkte nurodytus vertybinius popierius, kaip numatyta Sutarties 4.1 punkte.

4. Vertybinių popierių užstatymas:

4.1. Klientas perduoda Bankui Sutarties 2.6 punkte nurodytą nuosavybės teise priklausančią Klientui Finansinį užstatą Bankui, perveddamas Finansinį užstatą sudarančius vertybinius popierius į Banko asmeninę vertybinių popierių sąskaitą. Ši sutartis tuo pačiu yra ir nurodymas Bankui pervesti Finansinį užstatą į Banko asmeninę vertybinių popierių sąskaitą.

4.2. Klientas pareiškia, kad Sutarties 2.6 punkte nurodytas Finansinis užstatas yra neparduotas ar kitaip neperleistas tretiesiems asmenims, neįkeistas, neareštuotas, ginčų dėl Finansinio užstato teisme ir/ar arbitraže nėra, tretieji asmenys neturi į Finansinį užstatą jokių teisių.

4.3. Šalių susitarimu Finansinis užstatas įvertinamas _____ (_____) litų. Šalių susitarimu nustatoma, kad Finansinio užstato vertė bet kuriuo metu bus nustatoma kaip numatyta Sutarties 2.7 punkte.

4.4. Tuo atveju, jei dėl vertybinių popierių įvykių, įskaitant, bet neapsiribojant, nominalios vertės mažinimą ar didinimą, vertybinių popierių skaidymą ar jungimą, Lietuvos Centrinio Depozitoriumo suteikto ISIN kodo pakeitimą ir pan., pasikeistų Finansinį užstatą identifikuojantys duomenys, padaugėtų ar sumažėtų Finansinio užstato vienetų ar pan., tokie vertybinių popierių įvykiai neturės jokios įtakos Finansiniam užstatui ir jo panaudojimui Kliento įsipareigojimų įvykdymo Bankui užtikrinimui, todėl Finansinis užstatas pakitusiais parametrais visa apimtimi toliau liks perduotas Bankui, užtikrinant Kliento įsipareigojimus, pagal šios Sutarties sąlygas.

4.5. Finansiniu užstatu užtikrinamos visos Kliento piniginės prievolės Bankui, kylančios iš Sutarties.

4.6. Finansiniu užstatu užtikrinamas toks Banko reikalavimas, koks jis bus patenkinimo momentu, įskaitant palūkanas, netesybas, nuostolius, padarytus dėl prievolės

įvykdymo termino praleidimo bei kitas skolos išieškojimo iš Finansinio užstato vertės išlaidas.

4.7. Bankas turi teisę Klientui tinkamai neįvykdžius Finansiniu užstatu užtikrintos prievolės, iš karto po galutinio prievolės įvykdymo termino, t.y. po Sutarties 2.2 punkte numatytos datos 10 val. 00 min., patenkinti savo reikalavimus iš Finansinio užstato vertės Sutartyje numatyta tvarka.

4.8. Bankas, siekdamas patenkinti savo reikalavimus iš Finansinio užstato vertės, savo nuožiūra turi teisę:

4.8.1. Parduoti Finansinį užstatą asmeniui, pasiūliusiam didžiausią kainą ir Bankui priimtinus apmokėjimo terminus. Bankas turi teisę Finansinį užstatą parduoti vienu paketu, taip pat parduoti Finansinį užstatą kartu su Banko ar Banko klientų turimais analogiškais vertybiniais popieriais. Bankas turi teisę Finansinį užstatą parduoti ir dalimis.

4.8.2. Perimti Finansinį užstatą savo nuosavybėn tokia apimtimi, kiek Finansinio užstato vertė, nustatyta Sutarties 2.7 punkte numatytu būdu, padengia Kliento įsipareigojimus Bankui.

4.9. Iš pardavus Finansinį užstatą gautų lėšų Bankas visiškai patenkina savo reikalavimus, kylančius iš Finansiniu užstatu užtikrintų prievolių, o likusias lėšas perveda į Kliento sąskaitą.

4.10. Jei Bankas visiškai patenkina savo reikalavimus, kylančius iš Finansiniu užstatu užtikrintų prievolių, pardavęs tik dalį Finansinio užstato, likusi neparduota Finansinis užstato dalis gražinama Klientui.

4.11. Jei pardavus Finansinį užstatą arba perėmus jį Banko nuosavybėn Banko reikalavimai pilnai nepatenkinami, Klientas privalo patenkinti likusius Banko reikalavimus.

4.12. Bankas įsipareigoja, po visiško ir tinkamo Finansiniu užstatu užtikrintų Kliento prievolių įvykdymo, gražinti Finansinį užstatą Klientui.

5. Kliento teisės ir pareigos, kredito gražinimas:

5.1. Klientas įsipareigoja tinkamai vykdyti Finansiniu užstatu užtikrintas prievoles.

5.2. Klientas įsipareigoja grąžinti kreditą ne vėliau _____ 10 val. 00 min.

5.3. Klientas įsipareigoja grąžindamas kreditą kartu ne vėliau _____ 10 val. 00 min. sumokėti ir visas palūkanas, priskaičiuotas nuo kredito pervedimo į Kliento banko sąskaitą dienos iki kredito grąžinimo Bankui.

5.4. Kliento įsipareigojimai pagal šią Sutartį įvykdomi realizavus Finansinį užstatą. Ši Sutartis kartu yra ir neatšaukiamas (išskyrus šiame punkte numatytą atvejį) Kliento nurodymas Bankui, likus trims darbo dienoms iki Sutarties 5.2 punkte nurodytos arba Banko pagal Sutarties 6.4 punktą vienašališkai nustatytos kredito grąžinimo datos parduoti Sutarties 2.6 punkte nurodytus Klientui nuosavybės teise priklausančius Bankui Finansiniu užstatu perduotus vertybinius popierius organizuotoje ir reguliuojamoje vertybinių popierių rinkoje, kurioje prekiaujama šiais Vertybiniais popieriais už pardavimo metu šiem vertybiniam popieriam nustatytą rinkos kainą. Bankas šio nurodymo gali neįvykdyti, jei šiame punkte nurodytą dieną organizuotoje ir reguliuojamoje vertybinių popierių rinkoje, kurioje prekiaujama analogiškais kaip Sutarties 2.6 punkte nurodytais vertybiniais popieriais, 2.6 punkte nurodytų vertybinių popierių niekas neperka arba prekyba šiais vertybiniais popieriais nevyksta dėl bet kokių kitų priežasčių. Tokiu atveju Klientas Sutarties 2.2 punkte nustatytu galutiniu kredito grąžinimo terminu privalo įvykdyti visus savo įsipareigojimus Bankui pagal Sutartį.

5.5. Pinigus, gautus už parduotus vertybinius popierius Bankas pirmiausia panaudoja Kliento įsipareigojimams Bankui pagal Sutartį padengti. Tuo atveju, jei už Banko parduotus vertybinius popierius gauta pinigų suma bus mažesnė nei Kliento įsipareigojimai Bankui pagal šią Sutartį, Klientas ne vėliau kaip Sutarties 2.2 punkte nustatytą galutinę kredito grąžinimo datą privalo padengti likusią Kliento įsipareigojimų pagal Sutartį dalį, kurios nepadengia už vertybinius popierius gauta pinigų suma. Tuo atveju, jei už Banko parduotus vertybinius popierius gauta pinigų suma didesnė nei Kliento įsipareigojimai pagal Sutartį, Bankas, iš gautos pinigų sumos padengęs Kliento įsipareigojimus, likusią sumą perves į Kliento banko sąskaitą.

5.6. Klientas turi teisę Bankui nurodyti raštu (nurodymą pateikiant Sutartyje nurodytu Banko fakso numeriu), kad Klientas įsipareigojimus pagal Sutartį įvykdys iš kitų savo pajamų šaltinių. Tokį nurodymą Klientas Bankui privalo pateikti ne vėliau kaip

likus penkioms darbo dienoms iki galutinio kredito grąžinimo datos. Tokiu atveju Klientas savo banko sąskaitoje, nurodytoje Sutartyje, privalo sukaupti kreditui grąžinti ir palūkanoms sumokėti reikiamą sumą ne vėliau kaip iki galutinio kredito grąžinimo termino 10 val. 00 min.

5.7. Jei Klientas sukaupia kredito grąžinimui ir palūkanų sumokėjimui reikiamą sumą iki kredito grąžinimo termino 10 val. 00 min., Bankas be atskiro Kliento nurodymo nusirašo visą kredito ir palūkanų sumą nuo Kliento banko sąskaitos. Tuo atveju, jei iki kredito grąžinimo termino 10 val. 00 min. Klientas savo banko sąskaitoje, nurodytoje Sutartyje, nesukaupia pinigų sumos, reikalingos padengti visą kredito sumą ir visas priskaičiuotas palūkanas, Bankas patenkina savo reikalavimus Klientui iš užstatytų Bankui Kliento Vertybinių popierių, kaip numatyta Sutarties 4 dalyje ir iš gautų lėšų padengia Kliento įsipareigojimus Bankui pagal Sutartį. Šiuo atveju už terminą nuo paskutinės kredito grąžinimo dienos iki pinigų už parduotus Vertybinius popierius gavimo Banke Klientas privalo sumokėti Bankui Sutarties 2.1 punkte nurodytas palūkanas ir 0,01 (vienos šimtosios) procentų Bankui grąžintinos kredito ir palūkanų sumos delspinigius už kiekvieną nurodyto termino dieną.

5.8. Tuo atveju, jei Sutarties 5.4 punkte nurodytą dieną Bankas neparduoda Sutarties 2.6 punkte nurodytų vertybinių popierių, ši Sutartis laikoma Kliento neatšaukiamu nurodymu Bankui analogiškais kaip Sutarties 5.4 punkte sąlygomis Sutarties 2.6 punkte nurodytus vertybinius popierius parduoti bet kurią dieną iki galutinio Kliento įsipareigojimų Bankui įvykdymo pagal Sutartį termino. Tokiu atveju Bankas parduoda Sutarties 2.6 punkte nurodytus vertybinius popierius pirmą dieną, kada organizuotoje ir reguliuojamoje rinkoje vyksta prekyba analogiškais vertybiniais popieriais ir gautus už parduotus vertybinius popierius pinigus panaudoja Kliento įsipareigojimų Bankui pagal Sutartį padengimui. Už laikotarpį iki kol pinigai už parduotus Sutarties 2.6 punkte nurodytus vertybinius popierius patenka Bankui, skaičiuojamos palūkanos, o už laikotarpį po galutinio Kliento įsipareigojimų pagal Sutartį įvykdymo termino iki galutinio Kliento atsiskaitymo Klientas privalo sumokėti Bankui 0,01 (vienos šimtosios) procentų Bankui grąžintinos kredito ir palūkanų sumos delspinigius už kiekvieną nurodyto termino dieną. Bankas šiame punkte numatyto nurodymo gali neįvykdyti, jei šiame punkte nurodytu terminu organizuotoje ir

reguliuojamoje vertybinių popierių rinkoje, kurioje prekiaujama analogiškais kaip Sutarties 2.6 punkte nurodytais vertybiniais popieriais, 2.6 punkte nurodytų vertybinių popierių niekas neperka arba prekyba šiais vertybiniais popieriais nevyksta dėl bet kokių kitų priežasčių.

5.9. Klientas turi teisę bet kuriuo metu Sutarties 5.8 punkte nurodytu terminu įvykdyti įsipareigojimus Bankui iš kitų savo pajamų šaltinių, pervesdamas visą reikiamą sumą į savo banko sąskaitą ir apie tai informuodamas Banką raštu. Tokiu atveju Bankas nusirašo visą Kliento įsipareigojimams Bankui pagal Sutartį padengti reikiamą sumą nuo Kliento banko sąskaitos be atskiro Kliento pavedimo ir nepardavinėja Sutarties 2.6 punkte nurodytų vertybinių popierių. Tačiau tik tokiu atveju, jei Kliento banko sąskaitoje sukaupta pinigų suma padengia visus Kliento įsipareigojimus Bankui pagal Sutartį, įskaitant Banko nuostolius ir Klientui priskaičiuotas netesybas.

5.10. Klientas įsipareigoja be raštiško Banko sutikimo neparduoti ar kitaip neperleisti Finansinio užstato tretiesiems asmenims, pakartotinai neužstatyti, neįkeisti ar kitaip neapsunkinti nuosavybės teisių į Finansinį užstatą, nesudaryti jokių sutarčių, kurių pagrindu tretieji asmenys įgytų teises į Finansinį užstatą.

5.11. Klientas juridinis asmuo įsipareigoja visu Sutarties galiojimo laikotarpiu pateikti Bankui pagal Lietuvos Respublikos įstatymus privalomai sudaromus Kliento juridinio asmens finansinės atskaitomybės dokumentus (visas įstatymo nustatytas formas su paaiškinamuoju raštu) bei kitus Banko nurodytus dokumentus ir duomenis, pasirašytus vadovo ir vyriausiojo finansininko, kuriuos Bankas pagal Lietuvos Respublikos teisės aktus turi pateikti Lietuvos Bankui ir kitoms priežiūros institucijoms. Finansinės atskaitomybės dokumentai turi būti pateikiami ne vėliau kaip per 15 (penkiolika) kalendorinių dienų nuo tos dienos, kai baigiasi Lietuvos Respublikos įstatymuose numatyti jų sudarymo terminai, kiti dokumentai - ne vėliau kaip per 15 (penkiolika) kalendorinių dienų nuo Banko pareikalavimo dienos. Pagal Lietuvos Respublikos įstatymus privalomai sudaromi finansinės atskaitomybės dokumentai turi būti pateikti su Valstybinės mokesčių inspekcijos atžymomis. Pasibaigus kiekvienų kalendorinių metų ketvirčiui, bet ne vėliau kaip iki kito ketvirčio pirmo mėnesio dvidešimtos dienos, Klientas juridinis asmuo privalo pateikti Bankui Kliento balansus ir pelno (nuostolio) ataskaitas, pasirašytas vadovo ir vyriausiojo finansininko. Tuo atveju, jei šiame punkte

nurodytus dokumentus Klientas Bankui pateikia vykdydamas kitas su Banku sudarytas Sutartis, laikoma, kad dokumentai pateikti tinkamai ir pakartotinai jų pateikti Bankui pagal šią Sutartį nereikia.

5.12. Klientui visiškai ir tinkamai įvykdžius Finansiniu užstatu užtikrintas prievoles, Klientas turi teisę reikalauti, kad Bankas grąžintų jam Finansinį užstatą.

6. Banko teisė vienašališkai nustatyti ankstesnį Kliento įsipareigojimų pagal Sutartį įvykdymo terminą.

6.1. Bankas turi teisę vienašališkai pareikalauti, kad Klientas kreditą grąžintų ir kitus įsipareigojimus pagal Sutartį įvykdytų anksčiau nurodyto termino ir nustatyti terminą, iki kurio Klientas privalo įvykdyti įsipareigojimą grąžinti Bankui kreditą su priskaičiuotomis palūkanomis, jei Klientas nevykdo įsipareigojimų Bankui pagal kitas su Banku sudarytas sutartis ilgiau kaip 10 dienų, jei Klientas likviduojamas, Klientui iškeliami bankroto ar restruktūrizavimo byla, Kliento finansinė padėtis pablogėja taip, kad kyla reali grėsmė, jog Klientas negalės įvykdyti savo įsipareigojimų pagal Sutartį arba Finansinio užstato rinkos vertė sumažėja taip, kad Klientui suteikto kredito suma viršija Sutarties 2.7 punkte nurodytas ribas. Tokiu atveju Klientas įsipareigoja grąžinti Bankui kreditą su priskaičiuotomis palūkanomis ne vėliau nei tokia Banko vienašališkai nustatyta data. Reikalavimą grąžinti kreditą prieš terminą Bankas Klientui privalo pateikti telefonu, šioje Sutartyje numatytu Kliento telefono numeriu arba, jei tokiu būdu Kliento informuoti nepavyksta, raštu ne mažiau kaip prieš keturias darbo dienas iki Banko vienašališkai nustatytos išankstinio kredito grąžinimo datos. Tokiu atveju taikomos visos Sutarties 5.4 – 5.9 punktuose nustatytos Kliento įsipareigojimų Bankui pagal Sutartį įvykdymo taisyklės, tačiau Sutarties 5.6 punkte nustatyta teise Klientas gali pasinaudoti tą pačią dieną, kai Bankas Klientui praneša apie nustatytą išankstinę įsipareigojimų pagal Sutartį įvykdymo datą.

7. Atsakomybė

7.1. Šalis už savo įsipareigojimų nevykdymą ar netinkamą vykdymą atsako pagal Lietuvos Respublikos įstatymus ir privalo atlyginti dėl įsipareigojimų nevykdymo ar netinkamo vykdymo kitos Šalies patirtus nuostolius.

7.2. Klientas, nevykdantis ar netinkamai vykdamas savo įsipareigojimus, numatytus Sutarties 5.2 ir 5.3 punktuose, per penkias dienas nuo Banko pareikalavimo

raštu, privalo sumokėti Bankui 0,5 (penkios dešimtosios) procento nuo negražintos kredito sumos už kiekvieną pažeidimo dieną, bet ne mažiau kaip 1 000 (vienas tūkstantis) litų, sumos baudą.

7.3. Klientas, nevykdantis ar netinkamai vykdamasis Sutarties 5.10 punkte numatytus įsipareigojimus per penkias dienas nuo Banko reikalavimo raštu privalo sumokėti Bankui 5 procentų kredito sumos baudą.

8. Baigiamosios nuostatos

8.1. Ši sutartis įsigalioja Šalims apsikeitus įgaliotų asmenų pasirašytais faksimilinėmis sutarties kopijomis. Šalys, apsikeitusios faksimilinėmis sutarties kopijomis nedelsiant paštu privalo išsiųsti pasirašytus šios sutarties originalus viena kitai. Šalis, neįvykdžiusi šio įsipareigojimo, privalo atlyginti dėl to patirtus kitos Šalies nuostolius.

8.2. Klientas patvirtina, kad jis žino ir sutinka, jog Kliento pokalbiai su Banko atstovais telefonu bus įrašinėjami ir tokie įrašai gali būti panaudoti Kliento ir Banko sudarytų sandorių faktui ir aplinkybėms įrodyti, šalia šalių faksimilinių pranešimų vien kitai.

8.3. Visi ginčai dėl šios sutarties sprendžiami Šalių tarpusavio derybų būdu. Tokiu būdu ginčo išspręsti nepavykus, Šalys sprendžia ginčą Banko centrinės būstinės vietos kompetentingame teisme.

8.4. Nei viena iš Šalių neturi teisės perleisti reikalavimų pagal šią sutartį negavusi kitos Šalies rašytinio sutikimo.

8.5. Visi pranešimai ir kitas susirašinėjimas, vykdamasis Sutartį, įteikiami Sutarties šaliai pasirašytinai arba siunčiami paštu ar faksimiliniu ryšiu. Raštiški pranešimai laikomi gautais šiais atvejais:

1) jei praėjo 5 (penkios) kalendorinės dienos po to, kai jis buvo išsiųstas registruotu paštu,

2) išsiuntimo faksimiliniu ryšiu dieną, o jei tai buvo ne darbo diena - kitą darbo dieną;

3) įteikiant pasirašytinai - tą dieną, kai gavėjas gauna savo adresu jam pateiktą informaciją ir pasirašo, kad ją gavo.

8.6. Tuo atveju, jei pagal šią Sutartį Šalių pranešimai viena kitai teikiami telefonu, tokie pranešimai laikomi tinkamai pateikti Šaliai pranešimą pateikus paskambinus Sutartyje nurodytu telefono numeriu.

8.7. Jeigu keičiasi Sutartį pasirašiusių Šalių juridiniai adresai, banko sąskaitų numeriai ir (ar) kiti rekvizitai, įskaitant telefono numerį, tai Šalys privalo apie tai informuoti viena kitą. Šalis, neįvykdžiusi šių reikalavimų negali pareikšti pretenzijų ar atsikirtimų, jog kitos šalies veiksmai, atlikti pagal paskutinius jai žinomus rekvizitus, neatitinka Sutarties sąlygų arba jog ji negavo pranešimų, siųstų pagal tuos rekvizitus.

8.8. Ši sutartis sudaryta dviem egzemplioriais po vieną kiekvienai Šaliai. Sutarties apimtis – dešimt lapų, Šalys pasirašo ant kiekvieno sutarties lapo.

Bankas

____(pavadinimas)_____

____(adresas)_____

____(rejestro kodas)_____

____(telefonas)_____

____(faksas)_____

____(sąskaitos numeris)_____

____(banko kodas)_____

Klientas

(Vardas, pavardė, parašas)

(Vardas, pavardė, parašas)

A.V.

A.V.

Kliento, fizinio asmens, sutuoktinio patvirtinimas:

Aš, _____ [vardas, pavardė,
asmens kodas] patvirtinu, kad su šios Sutarties nuostatomis susipažinau ir joms
neprieštarauju.